

มนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 : วิเคราะห์เนื้อหาและทิศทางของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในอุดมศึกษาไทย

ปริตต์ อรุณโอษฐ์* และ ดนุพล เฉลยสุข

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

The Humanities in the 21st Century: Content Analysis and Directions in the Area Studies Curricula in Thai Higher Education

Parit Aroonoast and Danupol Chaloeisuk*

Faculty of liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 13 July 2022

Revised 22 May 2023

Accepted 25 May 2023

คำสำคัญ

มนุษยศาสตร์

อาณานิคมศึกษา

วิเคราะห์เนื้อหา

หลักสูตร

อุดมศึกษาไทย

* Corresponding author

E-mail address:

parit.a@tu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหารายวิชาบังคับด้านมนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา และ 2) เพื่อวิเคราะห์ทิศทางของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา โดยมีขั้นตอนการวิจัย คือ 1) การสำรวจและรวบรวมหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในระดับปริญญาตรีที่ดำเนินการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาของไทย 2) การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาจากสาขาย่อยของมนุษยศาสตร์ด้วยการศึกษารายวิชาต่าง ๆ จากกลุ่มวิชาบังคับในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา 3) การระบุทิศทางมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา จากการวิจัยพบว่า การจำแนกสาขาย่อยของมนุษยศาสตร์สามารถแบ่งเป็น 1) สาขาปรัชญาและศาสนา 2) สาขาภาษา 3) สาขาประวัติศาสตร์ 4) สาขาวรรณคดี และ 5) สาขาศิลปะ หลักสูตรอาณานิคมศึกษาในระดับปริญญาตรี มีจำนวน 21 หลักสูตร ซึ่งพบว่าเนื้อหาในสาขาภาษาและสาขาประวัติศาสตร์ ปรากฏรายวิชาในหลักสูตรมากที่สุด ส่วนสาขาวรรณคดีปรากฏรายวิชาในหลักสูตรน้อยที่สุด และเมื่อเปรียบเทียบรายวิชามนุษยศาสตร์และเนื้อหาจากหลักสูตรเก่าและหลักสูตรใหม่ พบว่ามีทิศทางและเนื้อหาวิชาที่ใกล้เคียงเดิม ขณะที่ทิศทางมนุษยศาสตร์ควรผนวกแนวทางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ทั้งทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การคิดเชิงสร้างสรรค์ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเรียนรู้ในรูปแบบบูรณาการ

Keywords :

humanities
 area studies
 content analysis
 curricula
 Thai higher education

Abstract

This study aims to explore the integration of Humanities into the Area Studies curricula in Thailand. The research objectives are twofold: i) to analyze the content of academic sub-disciplines in Humanities in the curricula; and ii) to analyze the future directions of Humanities disciplines in the 21st century. To lend insights into the above issues, the researchers followed three steps: first, survey all undergraduate Area Studies curricula in Thailand; second, analyze the content within the academic sub-disciplines by investigating details of courses offered in the curricula; and last, determine the future direction of the 21st century Area Studies curricula.

Findings revealed that five academic sub-disciplines were categorized under Humanities, namely, philosophy and religion, languages, history, literature and art. Twenty-one area studies curricula were offered at the undergraduate level in Thailand. In terms of content, courses in language and history had a greater proportion, and courses in literature had a lesser proportion when compared to other sub-disciplines. Humanities disciplines and their content are almost in the same direction when comparing the old with the new curricula. The future directions of Humanities disciplines should integrate learning approaches in the 21st century, including critical thinking skills, creative thinking skills, effective communication skills and integrated learning skills.

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

มนุษยศาสตร์หรือ humanities เป็นหนึ่งในกลุ่มสาขาทางการศึกษาด้านศิลปศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553, น. 43). ที่มีพัฒนาการความเป็นมาจากแนวคิดของโลกตะวันตก โดยเน้นศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และวัฒนธรรมของมนุษย์ มีกรอบการศึกษาที่ไม่ยึดหลักการตามแบบวิทยาศาสตร์อย่างที่ปรากฏในสายวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ และไม่ได้มีลักษณะเป็นวิชาชีพหรือวิชาในด้านเทคนิควิทยาตามทิศทางการศึกษาแบบศิลปศาสตร์แต่มุ่งเน้นการศึกษาแบบทั่วไป (general education) ในปัจจุบันมนุษยศาสตร์เผชิญกับ ความท้าทายต่าง ๆ หลายประการ อาทิ การเข้ามามีบทบาทสำคัญของ วิทยาศาสตร์ที่มีจุดแข็งในการศึกษาและวิจัยสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมและอยู่ในขอบเขตที่สามารถตรวจสอบตลอดจนควบคุมสิ่งที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน วิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาเทคโนโลยีที่ ทำให้เกิดการพัฒนอย่งก้าวกระโดดและยกระดับคุณภาพของชีวิตโดยเฉพาะในทางวัตถุในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลกด้วย เนื่องด้วยประเด็นดังกล่าวทำให้หลายภาคส่วนหันมาตั้งคำถามกับความสำเร็จของมนุษยศาสตร์

นอกจากนี้กระแสสังคมที่ยึดฐานคิดจากอรรถประโยชน์ของมูลค่าทางเศรษฐกิจและการตลาดในหลาย ๆ ประเทศซึ่งรวมถึงประเทศไทยล้วนมีความคาดหวังว่าระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาควรตอบโจทย์การจ้างงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรมภายหลังจากสำเร็จศึกษาเพื่อให้คุ้มค่ากับการลงทุนด้านการศึกษาดังกล่าว สถานการณ์ข้างต้นสอดคล้องกับแนวนโยบายระดับชาติของไทยที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการพิจารณาถึงสาขาที่ไม่เป็นที่ต้องการของตลาดที่อาจส่งผลกระทบต่อการสนับสนุนงบประมาณให้กับหลายสาขาของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ (“นายกฯสั่งคุมงบฯอุดมศึกษา,” 2561) ประกอบกับความนิยมของนักศึกษาใหม่ที่เข้าศึกษาในสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์กลับมีน้อยลงในแต่ละปี ดังจะเห็นได้จากสถิติของจำนวนนักศึกษาใหม่ช่วง พ.ศ. 2558-2560 ที่มีตัวเลขลดลง ในขณะที่สายวิทยาศาสตร์สุขภาพกลับมีตัวเลขนักศึกษาใหม่ที่เพิ่มขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561, น. 8) ตัวชี้วัดจากหลากหลายปัจจัยข้างต้นเป็นสิ่งที่ผลักดันให้เกิดการปรับตัวของสายมนุษยศาสตร์ตามหลักสูตรเฉพาะสาขาย่อย อาทิหลักสูตรปรัชญา วรรณกรรม รวมถึงหลักสูตรที่มีการผสมผสานในสายมนุษยศาสตร์ที่ครอบคลุมถึงสายสังคมศาสตร์อย่างหลักสูตรอาณานิคมศึกษาต่าง ๆ ที่มีการเปิดการเรียนการสอนในประเทศไทยในปัจจุบัน

อาณานิคมศึกษาเป็นหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary) เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะเชิงพื้นที่ในภูมิภาคต่าง ๆ โดยครอบคลุมหลากหลายสาขาวิชาทั้งสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ อาทิ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ภูมิศาสตร์ ปรัชญา ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม วรรณกรรม ที่มาของอาณานิคมศึกษาในฐานะสาขาทางวิชาการใน

ยุคสมัยใหม่มีความเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ด้านการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป โดยเฉพาะในช่วงของการขยายอาณานิคมของมหาอำนาจของยุโรปราวศตวรรษที่ 18 เพื่อเข้าใจ ภาษา วัฒนธรรม ตลอดจนองค์การทางสังคมของชาวอาณานิคมของตน (Hoffmann, 2015) ก่อนที่แนวคิดการศึกษาดังกล่าวจะได้รับการพัฒนาต่อโดยยุโรปสหรัฐอเมริกาในช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่หนึ่งและมีความโดดเด่นเป็นอย่างยิ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เพื่อเข้าใจสังคมในเอเชีย แอฟริกา ตะวันออกและลาตินอเมริกาในบริบทของสงครามเย็นที่เกิด การแข่งขันเชิงอุดมการณ์กับสหภาพโซเวียต ภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต หลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสหรัฐอเมริกาถูกลดบทบาทความสำคัญลง อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรดังกล่าวในยุคสมัยใหม่ทั้งในสหรัฐอเมริกาและในประเทศต่าง ๆ เผชิญกับความท้าทาย กับรูปแบบการเปลี่ยนแปลงของสังคมผ่านการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ได้ทำให้การเข้าใจ เพียงบทบาทของภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งมีข้อจำกัด เปิดช่องทางให้เกิดการปรับตัวในทิศทางการศึกษารูปแบบใหม่ ๆ ขึ้น

ในประเทศไทยหลักสูตรที่มีการเรียนการสอนด้านอาณานิคมศึกษาเป็นหนึ่งใน หลักสูตรที่ต้องมีการปรับปรุง ทั้งนี้กฎเกณฑ์การปรับปรุงหลักสูตรข้างต้นเป็นไปตามประกาศ กระทรวงศึกษาธิการเรื่องเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558 ข้อที่ 16 ที่ ต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรต่าง ๆ ให้มีความทันสมัยอย่างน้อยในระยะเวลาของ หลักสูตรหรือทุกรอบ 5 ปี (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับ ปริญญาตรี พ.ศ. 2558, 2558, น. 10) หลากหลายสถาบันจึงมีความจำเป็นในการเตรียม ความพร้อมสำหรับการปรับปรุงหลักสูตรของตน อาทิ หลักสูตรอาณานิคมศึกษาระดับ ปริญญาตรีของคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรปี พ.ศ. 2566 ทั้งนี้ มนุษยศาสตร์เป็นกลุ่มของสาขาวิชาที่สำคัญของการศึกษาด้านอาณานิคม ศึกษาที่ต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงท่ามกลางความท้าทายจากปัจจัยต่าง ๆ ของมนุษยศาสตร์ ในศตวรรษที่ 21 ตามที่กล่าวไปข้างต้น

จากสถานการณ์ข้างต้นนำมาสู่การพิจารณาถึงคำถามวิจัยว่ามนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 ควรมีการปรับตัวไปในทิศทางใดในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา เพื่อเป็นการเปิดมุมมองใหม่ ๆ ในการพัฒนาศาสตร์ของตนและการนำเสนอจุดเด่นของศาสตร์เพื่อเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น ๆ ในรูปแบบสหวิทยาการ ในการศึกษาด้านอาณานิคมศึกษาซึ่งจะทำให้เกิดการตอบโจทย ปัญหาสังคมและผู้คนได้มากขึ้น ดังนั้นการวิจัยดังกล่าวจึงเน้นการทำความเข้าใจถึงที่มาและ ความสำคัญของมนุษยศาสตร์ในขั้นแรก มีการพิจารณาถึงการจำแนกสาขาย่อยต่าง ๆ ของ มนุษยศาสตร์เพื่อค้นหาจุดร่วมของหลากหลายแหล่งและนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ เชิงเปรียบเทียบเนื้อหาการจัดการเรียนการสอนรายวิชาต่าง ๆ ของมนุษยศาสตร์ภายใต้หลักสูตร อาณานิคมศึกษาไทย (ความสำคัญของการศึกษาการจำแนกสาขาย่อยของมนุษยศาสตร์ เนื่องจากแหล่งข้อมูลและหน่วยงานต่าง ๆ มักมีการกำหนดและจัดประเภทของสาขาย่อย

ด้านมนุษยศาสตร์ไว้แตกต่างกัน อาทิ พจนานุกรม สารานุกรม หน่วยงานจาก UNESCO สถาบันศิลปะและวิทยาศาสตร์แห่งอเมริกา ศูนย์มนุษยศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด) การวิเคราะห์ข้างต้นจะสามารถนำมาสู่การเข้าใจถึงข้อจำกัดและวิเคราะห์ทิศทางการปรับตัวของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทยในรูปแบบข้อเสนอเชิงนโยบายทั้งมนุษยศาสตร์ในภาพรวมและตามสาขาย่อยต่าง ๆ ของศาสตร์ ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับผู้สอน ผู้เรียน และผู้วิจัย ในการเป็นฐานข้อมูลด้านทิศทางการเปลี่ยนแปลงของมนุษยศาสตร์และสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อการปรับปรุงหลักสูตรในกลุ่มสาขามนุษยศาสตร์ทั้งจากสาขาศิลปศาสตร์โดยทั่วไปและจากหลักสูตรด้านอาณานิคมศึกษาที่มีการเปิดการเรียนการสอนในหลากหลายสถาบันอุดมศึกษา

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อวิเคราะห์เนื้อหารายวิชาบังคับด้านมนุษยศาสตร์ของหลักสูตรระดับปริญญาตรี สาขาอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทย

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์ทิศทางของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา

1.3.1 เพื่อให้ทราบถึงเนื้อหาวิชาด้านมนุษยศาสตร์ของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาใน สถาบันอุดมศึกษาของไทย ซึ่งองค์ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์มีส่วนสำคัญยิ่งต่อทั้งผู้เรียน ผู้สอน และเนื้อหาของหลักสูตรในการศึกษาพื้นที่ของแต่ละภูมิภาค

1.3.2 เพื่อให้ทราบถึงทิศทางของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อนักการศึกษา ผู้วิจัยทางการศึกษา และผู้พัฒนาหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในการกำหนดทิศทางที่เหมาะสมสำหรับการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดอาณานิคมศึกษา

อาณานิคมศึกษา (area studies) ในความเข้าใจทั่วไปเป็นหลักสูตรที่มีรูปแบบการเรียนการสอนในลักษณะสหวิทยาการเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะเชิงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่ครอบคลุมสาขาวิชาทั้งสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ อาทิ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ภูมิศาสตร์ ปรัชญา ภาษา ศิลปวัฒนธรรม วรรณกรรม ผ่านการใช้วิธีวิทยาเพื่อการศึกษาที่หลากหลาย แนวคิดในการศึกษาดังกล่าวทำให้เกิดองค์ความรู้ในภาพกว้างซึ่งมีประโยชน์ไม่เพียงแคในทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาใช้ประกอบการลงทุนทางเศรษฐกิจและการค้าในยุคปัจจุบันได้

ในด้านพัฒนาการของอาณานิคมศึกษาช่วงแรกอาจกล่าวได้ว่าอาณานิคมศึกษาเป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในบริบทการเมืองระหว่างประเทศเป็นสำคัญ โดยในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มมีการศึกษาสังคมและบริบทโดยภาพรวมและยังไม่มีการศึกษาเชิงพื้นที่ ก่อนที่ในช่วงสงครามเย็นจะมีการศึกษาอาณานิคมศึกษาแบบเน้นเฉพาะพื้นที่มากขึ้น เช่น ศึกษา กลุ่มประเทศสังคมนิยม ประเทศที่เป็นประชาธิปไตย เป็นต้น แรงผลักดันหลักของการพัฒนาอาณานิคมศึกษาที่ส่งผลต่อการศึกษาและการวิจัยในประเด็นดังกล่าวในเวลาต่อมาคือ นโยบายการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเพื่อการจัดระเบียบโลกใหม่ โดยอาณานิคมศึกษาสามารถใช้เป็นเครื่องมือทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในการทำความเข้าใจโลกหรือพื้นที่อื่น ๆ นอกยุโรปและสหรัฐอเมริกาได้มากขึ้นจนนำมาซึ่งการสร้างอัตลักษณ์ของตนขึ้นมาใหม่ในฐานะมหาอำนาจที่แตกต่างจากยุโรปอื่น ๆ กล่าวคือ มหาอำนาจที่ไม่ได้อยู่ในรูปของอาณานิคม

การดำเนินการวิจัยและการเรียนการสอนในด้านอาณานิคมศึกษาในสหรัฐอเมริกาได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนหรือมหาเศรษฐีชาวอเมริกัน (มูลนิธิคาร์เนกี มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ มูลนิธิฟอร์ด) ในประเทศเป็นอย่างดี เช่น ในช่วง ค.ศ. 1951 เริ่มมีการจัดตั้งศูนย์การดำเนินงานด้านอาณานิคมศึกษาโดยมูลนิธิฟอร์ดภายใต้การสนับสนุนของอเมริกาในการทำความเข้าใจพื้นที่ในภูมิภาคเอเชีย ได้แก่ ตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นต้น ตามวิสัยทัศน์ของผู้ประกอบการหรือเจ้าของมูลนิธิต่าง ๆ ข้างต้น องค์ความรู้ด้านอาณานิคมศึกษาจะส่งผลไปสู่การปลดปล่อยประเทศกำลังพัฒนาจากความยากจน การสร้างความมั่งคั่งทางการเมือง ตลอดจนการก้าวเข้าสู่ความทันสมัยในแบบสหรัฐอเมริกาที่มีทุนนิยมและประชาธิปไตยเป็นกลไกสำคัญ (ต่างจากความทันสมัยแบบสหภาพโซเวียต) ทำให้เกิดผลดีกับการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการด้วยเช่นกัน

ในขณะที่แวดวงวิชาการของสหรัฐอเมริกา การทำความเข้าใจอาณานิคมศึกษาเน้นการศึกษาผ่านกรอบของวัฒนธรรมเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจพื้นที่ต่าง ๆ มีการก้าวข้ามความก้าวหน้าและการพัฒนาที่ผูกติดกับเชื้อชาตินิยมตะวันตก ดังกรณีของหนังสือบุรพคัตติศึกษา (Orientalism) ที่มีการวิจารณ์ความรู้แบบตะวันตกในการสร้างความเป็นอื่นในหมู่ผู้คนพื้นเมือง การศึกษาด้านวัฒนธรรมสามารถพบได้ในผลงานของนักวิชาการต่าง ๆ อาทิ การเสนอแนวคิดบุคลิกภาพพื้นฐานและลักษณะประจำชาติของนักมานุษยวิทยา รูธ เบนดิกต์ (Ruth Benedict) และมาร์กาเร็ต มีด (Margaret Mead) เพื่อเข้าใจประเทศต่าง ๆ ที่เป็นมิตรและที่เป็นศัตรูของชาติตนด้านอุดมการณ์ทางการเมือง (“หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมกาใช้สังคมศาสตร์อเมริกันเป็นเครื่องมือ,” 2564) การนำเสนอแนวคิด Thick description ของคลิฟฟอร์ด เกียร์ทซ์ (Clifford Geertz) เพื่อเป็นการให้ความหมายและบริบททางวัฒนธรรมที่มนุษย์สามารถแสดงออกได้ผ่านทางคำพูดหรือการกระทำ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าองค์ความรู้สังคมศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา

ได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และวิชาการ ซึ่งมีส่วนในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาทางการศึกษาอาณานิคมศึกษาได้

ต่อมาภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตซึ่งมีนัยยะถึงการสิ้นสุดสงครามเย็น แนวทางการศึกษาอาณานิคมศึกษามีลักษณะเป็นอาณานิคมศึกษาเชิงเปรียบเทียบมากขึ้น โดยอยู่ในลักษณะของการเปรียบเทียบภายในภูมิภาค การเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค หรือ การเปรียบเทียบข้ามภูมิภาคเพื่อให้สอดคล้องกับการเจริญเติบโตของกระแสโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้หลังจากปี 1997 มีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพื้นที่เฉพาะทางอาณานิคมศึกษาตลอดจน มีการจัดตั้งหลักสูตรการเรียนการสอนมากขึ้นทั่วโลก (มนตรี กรรพุมมัลย์, 2561, น. 12-13)

ปัจจุบันในประเทศไทยมีศูนย์วิจัยด้านอาณานิคมศึกษาตลอดจนหลักสูตรการเรียนการสอนในด้านดังกล่าวมีความหลากหลายในเชิงพื้นที่ที่ศึกษา เช่น ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันเอเชียตะวันออก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์พม่าศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ศูนย์นอร์ดศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น ในมุมมองของหน่วยงานภาครัฐการจัดตั้งอาณานิคมศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาควรมีเป้าหมายชัดเจนซึ่งอาจเป็นแหล่งข้อมูลประกอบการดำเนินงานด้านความร่วมมือทางวิชาการหรืออาจนำไปสู่การลงทุนทางธุรกิจ (คณะกรรมการการศึกษาและการกีฬา สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2559, น. 20-21)

ในด้านของทิศทางการศึกษาอาณานิคมศึกษาในอนาคตมีนักวิชาการตั้งข้อสังเกตหลากหลายประการ เช่น การพิจารณากระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อภูมิภาคต่าง ๆ ที่ตนศึกษา การให้ความสำคัญกับการวิจัยที่เน้นข้ามสาขาวิชาในขอบเขตภูมิภาค (Mielke & Hornidge, 2017, pp. 12-13, อ้างถึงใน มนตรี กรรพุมมัลย์, 2561, น. 17) การพิจารณาถึงความสัมพันธ์เชิงขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่ก่อตัวขึ้นมาใหม่และการพัฒนาความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่อย่างใดอย่างหนึ่ง กระบวนการต่อสู้เพื่อการสร้างกลไกเชิงสถาบันใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนมีการให้ความสำคัญกับ 3 ประเด็นหลักในการศึกษาอาณานิคมศึกษา คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2559) การให้ความสนใจในตัวทฤษฎีโดยผู้เชี่ยวชาญด้านอาณานิคมศึกษามากขึ้น เน้นศึกษาภูมิภาคในลักษณะเชิงเปรียบเทียบผ่านแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง นอกจากนี้นักวิชาการในสายดังกล่าวควรมีพื้นฐานที่ลึกซึ้งในด้านภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการเมืองของภูมิภาคที่ศึกษา (มนตรี กรรพุมมัลย์, 2561, น. 18)

2.2 แนวคิดมนุษยศาสตร์กับอาณานิคมศึกษา

อาณานิคมศึกษาในฐานะหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และในฐานะกรอบแนวคิดทฤษฎีมุ่งเน้นการศึกษาเชิงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งในขอบเขตด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยหากพิจารณาถึงบทบาทของมนุษยศาสตร์ในบริบทดังกล่าว

ปฏิเสธไม่ได้ว่ามนุษยศาสตร์ถือเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญในการวิจัยและการศึกษาด้านอาณานิคมศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพราะศาสตร์ข้างต้นมีส่วนช่วยที่สำคัญในการทำให้เกิดความเข้าใจในความคิดและความเป็นมนุษย์ โรเบิร์ต ฮอลล์ (Robert Hall) ตั้งข้อสังเกตว่า สงครามโลกครั้งที่สองไม่ได้เป็นผู้นำให้กำเนิดอาณานิคมศึกษา แต่ผู้บุกเบิกกลับเป็นการศึกษาด้านคลาสสิก (classical studies) โดยเฉพาะในยุคของกรีกและโรมันโบราณ (Rafael, 1994) ฮอลล์ให้ความสำคัญกับมนุษยศาสตร์ในมิติด้านภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือในการเข้าใจความคิด ความรู้สึก ลักษณะนิสัยซึ่งจะกลายเป็นองค์ความรู้ของมนุษย์ในอาณานิคมศึกษาต่าง ๆ มนุษยศาสตร์จึงมีบทบาทที่สำคัญในการศึกษาด้านอาณานิคมศึกษาตั้งแต่ยุคโบราณ

นอกจากมิติทางภาษาแล้ว มนุษยศาสตร์ยังมีส่วนสำคัญในการศึกษาและทำความเข้าใจองค์ความรู้อื่น ๆ ซึ่งครอบคลุมทั้งประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ศิลปะ และวัฒนธรรม ในอาณานิคมศึกษานั้น ๆ โดยมีข้อถกเถียงในเชิงวิชาการด้านวัตถุประสงค์และทฤษฎีในการศึกษาเพื่อเข้าถึงประสบการณ์ของมนุษย์ในสังคมที่หลากหลาย ซึ่งในภาพรวมอาณานิคมศึกษาในกรอบของมนุษยศาสตร์ยังคงมีความสำคัญและมีการศึกษาอย่างไม่ติดขัด (Sil, 2020) ตามมุมมองที่สอดคล้องกันของชานตัน (Szanton) และผู้เชี่ยวชาญท่านอื่น ๆ อาณานิคมศึกษาเป็นคำศัพท์ที่เฉพาะในสาขาวิชาการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงกับการศึกษาภาษาท้องถิ่นต่าง ๆ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมทั้งสหวิทยาการทั้งทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Hanh, 2020) ซึ่งจากประเด็นข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยศาสตร์และอาณานิคมศึกษาอย่างแนบแน่น อย่างไรก็ตามในกรณีของการปรับตัวทิศทางการศึกษาอาณานิคมศึกษาใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์หรือเหตุการณ์หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตที่ส่งผลต่อการลดบทบาทสำคัญของอาณานิคมศึกษาในด้านผลประโยชน์ทางการเมืองของสหรัฐอเมริกาย่อมส่งผลให้เกิดการปรับตัวของมนุษยศาสตร์ในอาณานิคมศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในศตวรรษที่ 21 เกิดการเปลี่ยนผ่านของชุดความรู้ กระบวนทัศน์ต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ภายใต้แรงขับเคลื่อนของโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยียุคสมัยใหม่ ส่งผลต่อทิศทางการศึกษาและการวิจัยไม่เพียงในด้านอาณานิคมศึกษาแบบองค์รวมแต่ยังรวมถึงมนุษยศาสตร์ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของรากฐานด้านอาณานิคมศึกษาดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น ความสัมพันธ์ระหว่างอาณานิคมศึกษาและมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 อยู่บนพื้นฐานของการที่มนุษยศาสตร์ช่วยเติมเต็มมุมมองเชิงทฤษฎีใหม่ ๆ ด้านการวิจัยและการศึกษาอาณานิคมศึกษามากขึ้น โดยไม่เพียงพิจารณาทฤษฎีความทันสมัยที่เน้นความเป็นสากลในแบบของสหรัฐอเมริกาเท่านั้น เนื่องจากแต่ละพื้นที่การศึกษาล้วนสามารถสร้างจุดยืนและแบบแผนการศึกษาอาณานิคมศึกษาที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมของตนได้ ทั้งนี้บทบาทของมนุษยศาสตร์ก่อให้เกิดกระบวนการตั้งคำถามถึงความหลากหลายและการทำความเข้าใจในความคิด วิถีชีวิต หรือธรรมชาติของสังคมต่าง ๆ ได้

นอกจากนี้บทบาทในการทำความเข้าใจความคิด ประวัติศาสตร์ และรากฐานทางอารยธรรมของผู้คนหนึ่ง ๆ ผ่านมิติทางมนุษยศาสตร์มีส่วนสำคัญในการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเพื่อทำความเข้าใจผู้คนในพื้นที่อื่น ๆ ของอาณานิคมศึกษาภายหลังจากที่ทิศทางการศึกษาของอาณานิคมศึกษายุคปัจจุบันมีลักษณะเป็นอาณานิคมศึกษาเชิงเปรียบเทียบมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเปรียบเทียบภายในภูมิภาค (หน่วยงานหรือกลุ่มในภูมิภาคหนึ่ง) การเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค (เปรียบเทียบโดยรวมสองถึงสามภูมิภาค) และการเปรียบเทียบข้ามภูมิภาค (หน่วยงานหรือกลุ่มที่ตั้งอยู่ในพื้นที่คนละภูมิภาค) (Ahram, 2011, p. 81) ประกอบกับมุมมองทางมนุษยศาสตร์มีส่วนในการพิจารณาและปรับเปลี่ยนแนวคิดที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ของภูมิภาคหนึ่งมาใช้กับอีกภูมิภาคหนึ่ง

ในยุคปัจจุบัน มนุษยศาสตร์เปลี่ยนบทบาทและความสัมพันธ์ตามบริบทของสังคมดังจะพบได้จากการเกิดขึ้นของมนุษยศาสตร์ดิจิทัลหรือการนำมุมมองทางมนุษยศาสตร์ไปประยุกต์กับศาสตร์อื่น ๆ ในลักษณะสหวิทยาการเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีความซับซ้อนขึ้นในทางวิชาการปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยศาสตร์ในรูปแบบใหม่กับการศึกษาอาณานิคมศึกษาในยุคปัจจุบันอยู่บนพื้นฐานของการกำหนดบทบาทของมนุษยศาสตร์ในฐานะศาสตร์ทางด้านสหวิทยาการที่มีส่วนในการสร้างแนวคิดเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในอาณานิคมที่ตนศึกษาได้มากเพียงใด ในขณะที่ในด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนด้านอาณานิคมศึกษาต้องพิจารณาถึงความสำคัญของมนุษยศาสตร์ยุคปัจจุบันในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ให้กับผู้เรียน

2.3 การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ถือเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลผ่านการสื่อสารต่าง ๆ เช่น เอกสาร ตำรา ข่าวสาร รูปภาพ หรือสัญลักษณ์ เป็นกระบวนการวิเคราะห์เรียบเรียง และผสมผสานเนื้อหาของข้อมูลเชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบ มีความเป็นปรนัยไม่ยึดตามความคิดเห็นหรือความรู้สึกของผู้วิเคราะห์ (อุทุมพร จามรมาน, 2531, อ้างถึงใน สิริจิตต์ เดชอมรชัย, 2564, น. 271)

แนวทางในการวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องประกอบด้วย 1) เนื้อหาที่จะวิเคราะห์ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของเอกสารสิ่งพิมพ์ คำพูดจากการสนทนาหรือการสัมภาษณ์ 2) วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เนื้อหา เช่น เพื่อสรุปข้อมูล เพื่อหารูปแบบหรือความสัมพันธ์ภายใน หรือเพื่อหารูปแบบความสัมพันธ์ภายนอก 3) หน่วยในการวิเคราะห์ เช่น หน่วยมาจากการสุ่มตัวอย่างจากการบันทึก หรือจากเนื้อหา และ 4) การสุ่มตัวอย่างและประชากร โดยนักวิจัยต้องรู้จักการสุ่มเอกสารออกมาวิเคราะห์ และสามารถจำแนกสิ่งที่เกี่ยวข้องออกจากสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องได้ (สิริจิตต์ เดชอมรชัย, 2564, น. 271) ซึ่งคำว่า เนื้อหา (content) ของงานวิจัยในครั้งนี้ หมายถึงเนื้อหาทางวิชาการของสาขามนุษยศาสตร์ทั้ง 5 สาขา โดยศึกษาเฉพาะวิชาบังคับของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาของไทย

สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้มีแนวทางในการวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้ 1) เนื้อหาที่จะวิเคราะห์ : ประกอบด้วย มคอ.2 และ เอกสารประกอบหลักสูตร ทั้งหลักสูตรปรับปรุงใหม่ล่าสุด และ หลักสูตรปรับปรุงก่อนหน้า 2) วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เนื้อหา : เพื่อสรุปข้อมูลเนื้อหารายวิชามนุษยศาสตร์ เฉพาะในกลุ่มรายวิชาบังคับเท่านั้น 3) หน่วยในการวิเคราะห์: การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาด้านมนุษยศาสตร์ ใน 5 สาขา ได้แก่ สาขาปรัชญาและศาสนา สาขาภาษา สาขาประวัติศาสตร์ สาขาวรรณคดี และสาขาศิลปะ 4) ประชากร : คัดเลือกเฉพาะหลักสูตรอาณานิคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่กำลังเปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐของประเทศไทย จำนวน 21 หลักสูตร

3. วิธีการวิจัย

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

3.1.1 แบบบันทึกและการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) : ผู้วิจัยจัดทำแบบบันทึกขึ้นภายใต้วัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งเป็น 1) แบบบันทึกข้อมูลทั่วไปของหลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้ ชื่อหลักสูตร ปีที่ปรับปรุงหลักสูตร ชื่อคณะ ชื่อสถานศึกษา โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลทั้งหลักสูตรปรับปรุงใหม่ล่าสุด และหลักสูตรปรับปรุงก่อนหน้า 2) แบบบันทึกการวิเคราะห์เนื้อหาในหลักสูตร ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย กล่าวคือ แบ่งการวิเคราะห์เนื้อหาด้านมนุษยศาสตร์ เฉพาะในรายวิชาบังคับของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาระดับปริญญาตรีเท่านั้น พร้อมทั้งแบ่งหน่วยการวิเคราะห์ออกเป็น 5 สาขา ได้แก่ สาขาปรัชญาและศาสนา สาขาภาษา สาขาประวัติศาสตร์ สาขาวรรณคดี และสาขาศิลปะ

3.1.2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย : ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะหลักสูตรอาณานิคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่กำลังเปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐของประเทศไทย จำนวน 21 หลักสูตร ได้แก่ 1) หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2) หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 3) หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 4) หลักสูตรอาเซียนศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 5) หลักสูตรอาเซียนศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา 6) หลักสูตรอาเซียนศึกษา สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ 7) หลักสูตรเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 8) หลักสูตรอาเซียน-จีนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 9) หลักสูตรจีนศึกษา วิทยาลัยนานาชาติปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 10) หลักสูตรจีนศึกษา สำนักวิชาจีนวิทยา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 11) หลักสูตรจีนศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 12) หลักสูตรไทยศึกษา วิทยาลัยนานาชาติปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 13) หลักสูตรไทยและอาเซียนศึกษา

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 14) หลักสูตรอินเดียศึกษา วิทยาลัยนานาชาติ
ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 15) หลักสูตรพม่าศึกษา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ 16) หลักสูตรมลายูศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ 17) หลักสูตรเกาหลีศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
18) หลักสูตรยุโรปศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 19) หลักสูตรอังกฤษ
และอเมริกันศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 20) หลักสูตรรัสเซียศึกษา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 21) หลักสูตรสเปนและละตินอเมริกันศึกษา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 ศึกษางานวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์ ทั้งที่มา
ความสำคัญ ทิศทาง และการปรับตัวในศตวรรษที่ 21

3.2.2 รวบรวมหลักสูตรอาณานิคมศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาของไทย

3.2.3 จำแนกประเภทข้อมูลของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาตามขั้นตอนของแบบ
บันทึกข้อมูลทั่วไปของหลักสูตร

3.2.4 วิเคราะห์เนื้อหาตามแบบบันทึกการวิเคราะห์เนื้อหาในหลักสูตร ที่แบ่งหน่วย
การวิเคราะห์ออกเป็น 5 สาขา ได้แก่ สาขาปรัชญาและศาสนา สาขาภาษา สาขาประวัติศาสตร์
สาขาวรรณคดี และสาขาศิลปะ

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการนำเสนองานวิจัยผ่านการพรรณนา
วิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 สำรวจและรวบรวมหลักสูตรอาณานิคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ดำเนินการเรียน
การสอนในสถาบันอุดมศึกษาของไทย โดยวิเคราะห์ข้อมูลเฉพาะเอกสารจาก มคอ.2 และ
เอกสารประกอบหลักสูตร ทั้งหลักสูตรปรับปรุงใหม่ล่าสุด และหลักสูตรปรับปรุงก่อนหน้า

3.3.2 วิเคราะห์เนื้อหาของหลักสูตรจากการแบ่งหน่วยการวิเคราะห์ของสาขามนุษยศาสตร์
ใน 5 สาขา ได้แก่ สาขาปรัชญาและศาสนา สาขาภาษา สาขาประวัติศาสตร์ สาขาวรรณคดี และ
สาขาศิลปะ ตามแนวคิดมนุษยศาสตร์กับอาณานิคมศึกษา ด้วยการศึกษารายวิชาต่าง ๆ จาก
กลุ่มวิชามังคัปในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา

3.3.3 วิเคราะห์ทิศทางมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา

4. ผลการวิจัย

4.1 วิเคราะห์เนื้อหาารายวิชาด้านมนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาไทย

ในปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาของไทย ให้ความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรอาณานิคมศึกษา (area studies) ทั้งในระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อมุ่งศึกษาและขยายองค์ความรู้ในลักษณะพื้นที่ที่ศึกษาในหลากหลายภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ไทยศึกษา จีนศึกษา รัสเซียศึกษา และอินเดียศึกษา เป็นต้น อย่างไรก็ตามหลักสูตรอาณานิคมศึกษาถือเป็นการศึกษาในรูปแบบสหวิทยาการ(interdisciplinary) ที่มีรากฐานมาจากการศึกษาหาความรู้ด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวัฒนธรรม โดยใช้แนวทางวิธีวิทยาและการแสวงหาความรู้ที่แตกต่างกัน (มนตรี กรรพุมมาลย์, 2561, น. 7-19) มาประกอบในการศึกษาองค์ความรู้เชิงพื้นที่

หลักสูตรอาณานิคมศึกษาในประเทศไทย ถูกพัฒนาขึ้นทั้งที่มาจาก การดูแลของ ศูนย์อาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ และที่มาจาก การจัดทำหลักสูตรเป็นการเฉพาะในสาขาวิชาที่เชื่อมโยงและเรียนรู้บริบทของกลุ่มประเทศ หรือประเทศต่าง ๆ ตามความต้องการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นความร่วมมือด้านวิชาการและการศึกษาวิจัย โดยมีการจัดกระบวนการเรียนการสอนเป็นการเฉพาะในเรื่องนั้น ๆ และมีรายวิชาที่ศึกษาเฉพาะด้าน (คณะกรรมการการศึกษาและการกีฬา สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2559, น. 6) ที่ครอบคลุมทั้งทางด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์

มนุษยศาสตร์เริ่มต้นจากแนวคิดที่เห็นความสำคัญของความเป็นมนุษย์ ดังนั้น มนุษยศาสตร์จึงเป็นศูนย์กลางสำคัญระหว่างความเป็นมนุษย์ด้วยกันที่ยอมรับความหลากหลายเป็นศูนย์รวมสาขาต่าง ๆ (ประทีป ฉัตรสุมาวงศ์ และคณะ, 2556, น. 79-95) หากพิจารณาจากองค์ความรู้ในมนุษยศาสตร์ สามารถแบ่งสาขาได้หลากหลายดังนี้ 1) สาขาปรัชญาและศาสนา 2) สาขาภาษา 3) สาขาประวัติศาสตร์ 4) สาขาวรรณคดี และ 5) สาขาศิลปะ

งานวิจัยในครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์เนื้อหาารายวิชาด้านมนุษยศาสตร์ของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในระดับปริญญาตรี เฉพาะในกลุ่มรายวิชาบังคับของหลักสูตร เนื่องจากกลุ่มรายวิชาบังคับ เป็นรายวิชาที่บังคับให้นักศึกษาทุกคนในหลักสูตรจำเป็นต้องเรียนก่อนสำเร็จการศึกษา โดยผู้วิจัยพิจารณาจากรายวิชาบังคับและคำอธิบายรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องในสาขาต่าง ๆ ของมนุษยศาสตร์ พร้อมทั้งดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาารายวิชามนุษยศาสตร์จากจำนวนรายวิชา และจำนวนหน่วยกิตในรายวิชาบังคับ โดยมีรายละเอียดตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1

รายวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา

หลักสูตร/สถานศึกษา	จำนวนวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ (นค. : หน่วยกิต)					รวมวิชา
	ปรัชญา	ภาษา	ประวัติ ศาสตร์	วรรณคดี	ศิลปะ	มนุษยศาสตร์
ภูมิภาคเอเชีย (จำนวน 17 หลักสูตร)						
หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา						
คณะศิลปศาสตร์						
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2556						
วิชาบังคับ 12 วิชา (36 นก.)	1 (3 นก.)		2 (6 นก.)		1 (3 นก.)	4 (12 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2561						
วิชาบังคับ 12 วิชา (34 นก.)			2 (6 นก.)		1 (3 นก.)	3 (9 นก.)
คณะสังคมศาสตร์						
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2560						
วิชาบังคับ 17 วิชา (51 นก.)		1 (3 นก.)	2 (6 นก.)	1 (3 นก.)	1 (3 นก.)	5 (15 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2565						
วิชาบังคับ 16 วิชา (48 นก.)	1 (3 นก.)	2 (6 นก.)	2 (6 นก.)		1 (3 นก.)	6 (18 นก.)
คณะมนุษยศาสตร์ฯ						
มหาวิทยาลัยขอนแก่น						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2558						
วิชาบังคับ 15 วิชา (45 นก.)	1 (3 นก.)	1 (3 นก.)	2 (6 นก.)		1 (3 นก.)	5 (15 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2563						
วิชาบังคับ 20 วิชา (60 นก.)	1* (3 นก.)	3 (9 นก.)	3 (9 นก.)	1* (3 นก.)	1 (3 นก.)	8 (24 นก.)
หลักสูตรอาเซียนศึกษา						
คณะมนุษยศาสตร์และ						
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย						
ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554						
วิชาบังคับ 17 วิชา (51 นก.)	1 (3 นก.)	2 (6 นก.)	1 (3 นก.)	1 (3 นก.)	1 (3 นก.)	6 (18 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2562						
วิชาบังคับ 16 วิชา (46 นก.)		2 (6 นก.)	1 (3 นก.)	1 (3 นก.)	1 (3 นก.)	5 (15 นก.)
สำนักวิชาศิลปศาสตร์						
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554						
วิชาบังคับ 9 วิชา (11 นก.)		2 (2 นก.)	1 (1 นก.)	1 (1 นก.)		4 (4 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2562						
วิชาบังคับ 8 วิชา (46 นก.)		3 (12 นก.)				3 (12 นก.)

ตารางที่ 1

รายวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา (ต่อ)

หลักสูตร/สถานศึกษา	จำนวนวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ (นท. : หน่วยกิต)					รวมวิชา
	ปรัชญา	ภาษา	ประวัติ ศาสตร์	วรรณคดี	ศิลปะ	มนุษยศาสตร์
ภูมิภาคเอเชีย (จำนวน 17 หลักสูตร)						
คณะสังคมศาสตร์						
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2562						
วิชาบังคับ 21 วิชา (66 นท.)			2 (6 นท.)			2 (6 นท.)
หลักสูตรเอเชียศึกษา						
คณะอักษรศาสตร์						
มหาวิทยาลัยศิลปากร						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2559						
วิชาบังคับ 17 วิชา (49 นท.)	1 (3 นท.)	3 (7 นท.)	1 (3 นท.)	1 (3 นท.)	1 (3 นท.)	7 (19 นท.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2564						
วิชาบังคับ 18 วิชา (49 นท.)	1 (3 นท.)	4 (10นท.)	1 (3 นท.)	1 (3 นท.)	1 (3 นท.)	8 (22 นท.)
หลักสูตรอาเซียน-จีนศึกษา						
คณะศิลปศาสตร์						
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2557						
วิชาบังคับ 9 วิชา (27 นท.)			1 (3 นท.)			1 (3 นท.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2561						
วิชาบังคับ 16 วิชา (39 นท.)		4 (12 นท.)	1 (3 นท.)		1 (3 นท.)	6 (18 นท.)
หลักสูตรจีนศึกษา						
วิทยาลัยนานาชาติปรีดี						
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2556						
วิชาบังคับ 22 วิชา (66 นท.)	1 (3 นท.)	12(36 นท.)	1 (3 นท.)			14 (42นท.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2561						
วิชาบังคับ 16 วิชา (48 นท.)		7 (21 นท.)	1 (3 นท.)	1 (3 นท.)		9 (27 นท.)
สำนักวิชาจีนวิทยา						
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2557						
วิชาบังคับ 28 วิชา (90 นท.)	1 (3 นท.)	8 (30 นท.)	1 (3 นท.)			10 (36นท.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2562						
วิชาบังคับ 26 วิชา (85 นท.)	1 (3 นท.)	7 (27 นท.)	1 (3 นท.)			9 (33 นท.)

ตารางที่ 1

รายวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา (ต่อ)

หลักสูตร/สถานศึกษา	จำนวนวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ (นค. : หน่วยกิต)					รวมวิชา มนุษยศาสตร์
	ปรัชญา	ภาษา	ประวัติ ศาสตร์	วรรณคดี	ศิลปะ	
ภูมิภาคเอเชีย (จำนวน 17 หลักสูตร)						
คณะวิทยาศาสตร์						
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2558						
วิชาบังคับ 24 วิชา (72 นก.)	1 (3 นก.)	11 (33 นก.)	2 (6 นก.)	1 (3 นก.)	1 (3 นก.)	15 (45 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2564						
วิชาบังคับ 17 วิชา (51 นก.)	1 (3 นก.)	10 (30 นก.)	1 (3 นก.)			13 (39 นก.)
หลักสูตรไทยศึกษา						
วิทยาลัยนานาชาติปรีดี						
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2559						
วิชาบังคับ 22 วิชา (66 นก.)	1 (3 นก.)	12 (36 นก.)	1 (3 นก.)			14 (42 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2561						
วิชาบังคับ 16 วิชา (48 นก.)		6 (15 นก.)	1 (3 นก.)			7 (33 นก.)
หลักสูตรไทยและอาเซียนศึกษา						
คณะวิทยาศาสตร์						
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2564						
วิชาบังคับ 17 วิชา (51 นก.)	1 (3 นก.)	10 (30 นก.)	1 (3 นก.)		1 (3 นก.)	13 (39 นก.)
หลักสูตรอินเดียศึกษา						
วิทยาลัยนานาชาติปรีดี						
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2556						
วิชาบังคับ 28 วิชา (84 นก.)	2 (6 นก.)	8 (24 นก.)	2 (6 นก.)			12 (36 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2561						
วิชาบังคับ 16 วิชา (48 นก.)	1* (3 นก.)	5 (15 นก.)	1* (3 นก.)			5+1* (18 นก.)
หลักสูตรพม่าศึกษา						
คณะมนุษยศาสตร์						
มหาวิทยาลัยนเรศวร						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2556						
วิชาบังคับ 23 วิชา (66 นก.)	1 (3 นก.)	15 (39 นก.)	1 (3 นก.)	1 (3 นก.)		18 (48 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2561						
วิชาบังคับ 21 วิชา (57 นก.)	1 (3 นก.)	17 (48 นก.)	1 (3 นก.)	1 (3 นก.)		20 (53 นก.)

ตารางที่ 1

รายวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิเวศศึกษา (ต่อ)

หลักสูตร/สถานศึกษา	จำนวนวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ (นค. : หน่วยกิต)					รวมวิชา มนุษยศาสตร์
	ปรัชญา	ภาษา	ประวัติ ศาสตร์	วรรณคดี	ศิลปะ	
ภูมิภาคเอเชีย (จำนวน 17 หลักสูตร)						
หลักสูตรมลายูศึกษา						
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554						
วิชาบังคับ 20 วิชา (60 นก.)		8 (24 นก.)	1 (3 นก.)			9 (27 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2560						
วิชาบังคับ 20 วิชา (60 นก.)	1 (3 นก.)	9 (27 นก.)	1 (3 นก.)			11 (33 นก.)
หลักสูตรเกาหลีศึกษา						
คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2558						
วิชาบังคับ 27 วิชา (81 นก.)		15 (45 นก.)	2 (6 นก.)			17 (51 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2564						
วิชาบังคับ 17 วิชา (51 นก.)		10 (45 นก.)	1 (3 นก.)			11 (33 นก.)
ภูมิภาคยุโรปและอเมริกา (จำนวน 4 หลักสูตร)						
หลักสูตรยุโรปศึกษา						
คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2558						
วิชาบังคับ 27 วิชา (81 นก.)		17 (51 นก.)	1 (3 นก.)			18 (54 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2564						
วิชาบังคับ 17 วิชา (51 นก.)		10 (45 นก.)		1 (3 นก.)	1 (3 นก.)	12 (36 นก.)
หลักสูตรอังกฤษและอเมริกันศึกษา						
คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2556						
วิชาบังคับ 23 วิชา (69 นก.)	1 (3 นก.)	7 (21 นก.)	4 (12 นก.)	4 (12 นก.)	1 (3 นก.)	17 (51 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2561						
วิชาบังคับ 19 วิชา (57 นก.)	1 (3 นก.)	4 (12 นก.)	4 (12 นก.)	4 (12 นก.)	1 (3 นก.)	14 (42 นก.)

ตารางที่ 1

รายวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา (ต่อ)

หลักสูตร/สถานศึกษา	จำนวนวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ (นค. : หน่วยกิต)					รวมวิชา
	ปรัชญา	ภาษา	ประวัติ ศาสตร์	วรรณคดี	ศิลปะ	มนุษยศาสตร์
ภูมิภาคเอเชีย (จำนวน 17 หลักสูตร)						
หลักสูตรรัสเซียศึกษา						
คณะศิลปศาสตร์						
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2556						
วิชาบังคับ 18 วิชา (54 นก.)	1 (3 นก.)		2 (6 นก.)	1 (3 นก.)		4 (12 นก.)
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2561						
วิชาบังคับ 18 วิชา (54 นก.)	1 (3 นก.)		1 (3 นก.)	1 (3 นก.)		3 (9 นก.)
หลักสูตรสเปนและละตินอเมริกันศึกษา						
คณะศิลปศาสตร์						
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์						
หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2563						
วิชาบังคับ 11 วิชา (33 นก.)		7 (21 นก.)	2 (6 นก.)			9 (27 นก.)

* หมายถึง วิชาเดียวกันแต่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสาขาอื่นในมนุษยศาสตร์ (นับเพียง 1 วิชา 3 หน่วยกิต)
หมายเหตุ. ผู้วิจัย (2565)

จากตารางข้อมูลข้างต้น สามารถแบ่งการวิเคราะห์เนื้อหาได้ดังนี้

วิเคราะห์เนื้อหาภาพรวมของหลักสูตรอาณานิคมศึกษา จากการศึกษา 21 หลักสูตร ภายใต้หลักสูตรอาณานิคมศึกษาระดับปริญญาตรีในประเทศไทย พบว่า หลักสูตรอาณานิคมศึกษาในภูมิภาคเอเชีย มีจำนวน 17 หลักสูตร และหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในภูมิภาคยุโรปและอเมริกา มีจำนวน 4 หลักสูตร โดยพบเพิ่มเติมว่าหลักสูตรอาณานิคมศึกษาที่นิยมเปิดการเรียนการสอนมากที่สุดคือ หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา หลักสูตรอาเซียนศึกษา และหลักสูตรจีนศึกษา อย่างละ 3 หลักสูตร ขณะที่บางหลักสูตรดำเนินการเรียนการสอนเพียงแห่งเดียวในสถาบันอุดมศึกษาของไทย ได้แก่ หลักสูตรอินเดียศึกษา หลักสูตรไทยศึกษา หลักสูตรมลายูศึกษา หลักสูตรพม่าศึกษา หลักสูตรเอเชียศึกษา หลักสูตรไทยและอาเซียนศึกษา หลักสูตรเกาหลีศึกษา หลักสูตรยุโรปศึกษา หลักสูตรอาเซียน-จีนศึกษา หลักสูตรอังกฤษและอเมริกันศึกษา หลักสูตรรัสเซียศึกษา และหลักสูตรสเปนและละตินอเมริกาศึกษา

วิเคราะห์เนื้อหาจากช่วงเวลาการปรับปรุงหลักสูตร พบว่า จากจำนวนทั้งหมด 21 หลักสูตร มีจำนวน 18 หลักสูตร ที่มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่องทุก ๆ 5 ปี ตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558 ขณะที่จำนวน 3 หลักสูตร

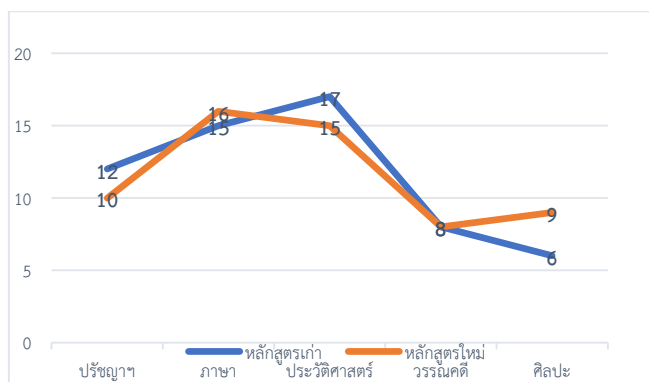
เป็นหลักสูตรใหม่ ได้แก่ หลักสูตรอาเซียนศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หลักสูตรไทยและอาเซียนศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และหลักสูตร สเปนและลาตินอเมริกันศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิเคราะห์เนื้อหารายวิชามนุษยศาสตร์ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา เปรียบเทียบรายวิชามนุษยศาสตร์ ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) วิเคราะห์เนื้อหาเปรียบเทียบ รายวิชามนุษยศาสตร์ทั้งหลักสูตรเก่าและหลักสูตรใหม่ จำนวน 18 หลักสูตร 2) วิเคราะห์เนื้อหา รายวิชามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรใหม่ จำนวน 21 หลักสูตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. วิเคราะห์เนื้อหาเปรียบเทียบรายวิชามนุษยศาสตร์จากทั้งหลักสูตรเก่าและหลักสูตรใหม่

ตารางที่ 2

วิเคราะห์เนื้อหาเปรียบเทียบรายวิชามนุษยศาสตร์ทั้งหลักสูตรเก่าและหลักสูตรใหม่

จากตารางกราฟข้างต้น เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายวิชามนุษยศาสตร์ทั้ง 5 สาขา ได้แก่ สาขาปรัชญาและศาสนา สาขาภาษา สาขาประวัติศาสตร์ สาขาวรรณคดี และสาขาศิลปะ โดยผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะหลักสูตรที่มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง จำนวน 18 หลักสูตร เพื่อวิเคราะห์ทิศทางของเนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ทั้งในหลักสูตรเก่าและหลักสูตรใหม่ ซึ่งพบรายละเอียดดังนี้

1) สาขาปรัชญาและศาสนา : ในหลักสูตรเก่าได้บรรจุรายวิชานี้จำนวน 12 หลักสูตร ขณะที่หลักสูตรใหม่ มีจำนวน 10 หลักสูตร ซึ่งถือว่ามิติศทางของสาขาปรัชญาและศาสนาในปริมาณที่ลดลง

2) สาขาภาษา : ในหลักสูตรเก่าได้บรรจุรายวิชานี้จำนวน 15 หลักสูตร ขณะที่หลักสูตรใหม่ มีจำนวน 16 หลักสูตร ซึ่งถือว่ามิติศทางของสาขาภาษาในปริมาณที่สูงขึ้น

3) สาขาประวัติศาสตร์ : ในหลักสูตรเก่าได้บรรจุรายวิชานี้จำนวน 17 หลักสูตร ขณะที่หลักสูตรใหม่ มีจำนวน 15 หลักสูตร ซึ่งถือว่ามิติศทางของสาขาประวัติศาสตร์ในปริมาณที่ลดลง

4) สาขาวรรณคดี : ในหลักสูตรเก่าได้บรรจุรายวิชานี้จำนวน 8 หลักสูตร ขณะที่หลักสูตรใหม่ มีจำนวน 8 หลักสูตร ซึ่งถือว่ามิติศทางของสาขาวรรณคดีในปริมาณคงที่

5) สาขาศิลปะ : ในหลักสูตรเก่าได้บรรจุรายวิชานี้จำนวน 6 หลักสูตร ขณะที่หลักสูตรใหม่ มีจำนวน 9 หลักสูตร ซึ่งถือว่ามิติศทางของสาขาศิลปะในปริมาณที่เพิ่มขึ้น

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายวิชามนุษยศาสตร์ทั้งหลักสูตรเก่าและหลักสูตรใหม่ พบว่า ทิศทางของรายวิชามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาทั้ง 5 สาขา มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย กล่าวคือ หลักสูตรโดยส่วนใหญ่ยังบรรจุเนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ที่ไม่แตกต่างจากหลักสูตรเดิม โดยมีจำนวนรายวิชามนุษยศาสตร์ที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงจากหลักสูตรเดิมในแต่ละสาขาของมนุษยศาสตร์ประมาณ 1-3 หลักสูตร

2. วิเคราะห์เนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรใหม่

ตารางที่ 3

วิเคราะห์เนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรใหม่

จากตารางกราฟข้างต้น เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายวิชามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรใหม่ จำนวน 21 หลักสูตร ใน 5 สาขา ได้แก่ สาขาปรัชญาและศาสนา สาขาภาษา สาขาประวัติศาสตร์ สาขาวรรณคดี และสาขาศิลปะ เพื่อวิเคราะห์ทิศทางของเนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ที่บรรจุในหลักสูตรปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) สาขาปรัชญาและศาสนา : พบว่า มีหลักสูตรอาณานิคมศึกษา จำนวน 11 หลักสูตร ที่บรรจุรายวิชาปรัชญาและศาสนาไว้ในกลุ่มวิชาบังคับของหลักสูตร ซึ่งส่วนใหญ่จากทั้ง 11 หลักสูตร จะไม่ได้ใช้ชื่อวิชาปรัชญาโดยตรง แต่จะใช้ชื่อวิชาแนวคิด (concept หรือ thought)

ในภูมิภาคเป็นหลัก ยกเว้นหลักสูตรรัสเซียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และหลักสูตรจีนศึกษา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ที่มีรายวิชาด้านปรัชญาโดยตรง นอกจากนี้ยังมีบางหลักสูตรที่มีเนื้อหาเน้นศาสนาในภูมิภาคเฉพาะ เช่น หลักสูตรมลายูศึกษา มีรายวิชาแนวคิดอิสลามในภูมิภาคมลายู เป็นต้น

2) สาขาภาษา : พบว่า มีหลักสูตรอาณานิคมศึกษา จำนวน 18 หลักสูตร ที่บรรจุรายวิชาภาษาไว้ในกลุ่มวิชาบังคับ โดยสามารถแบ่งกลุ่มหลักสูตรออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มหลักสูตรที่มุ่งเน้นรายวิชาภาษาต่างประเทศในภูมิภาคของตนเองเป็นหลัก โดยส่วนมากในกลุ่มนี้นอกจากจะมีรายวิชาภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อสารแล้ว ยังมีรายวิชาที่เน้นภาษาเพื่ออาชีพหรือภาษาเชิงวิชาการ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหลักสูตรที่มีทั้งรายวิชาภาษาต่างประเทศในภูมิภาคของตนเองแล้ว ยังมีรายวิชาภาษาอังกฤษเพิ่มเติม โดยส่วนใหญ่รายวิชาภาษาต่างประเทศมักจะเน้นเฉพาะทักษะภาษาเพื่อการสื่อสาร ขณะที่รายวิชาภาษาอังกฤษจะเน้นทั้งทักษะการสื่อสารและทักษะเพื่ออาชีพเพิ่มเติม

กลุ่มที่ 3 กลุ่มหลักสูตรที่เน้นเฉพาะทักษะภาษาที่ใช้ในการอ่านหรือการเขียนเชิงวิชาการเป็นหลัก ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ขึ้นอยู่กับการจัดการศึกษาเป็นภาษาใด

3) สาขาประวัติศาสตร์ : พบว่า มีจำนวน 19 หลักสูตร ที่บรรจุรายวิชาประวัติศาสตร์เป็นรายวิชาพื้นฐาน โดยผู้วิจัยพบว่ารายวิชาประวัติศาสตร์สามารถแบ่งกลุ่มหลักสูตรออกเป็น 3 กลุ่ม ได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มหลักสูตรที่มีการแบ่งเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกันทั้งในสมัยโบราณและสมัยใหม่ เช่น หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาทั้ง 3 หลักสูตร

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหลักสูตรที่แบ่งเนื้อหาประวัติศาสตร์ให้ครอบคลุมตามชื่อหลักสูตร คือ หลักสูตรอังกฤษและอเมริกันศึกษา และหลักสูตรสเปนและละตินอเมริกันศึกษา จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งทั้ง 2 หลักสูตรมีพื้นที่ครอบคลุมทั้ง 2 ภูมิภาค จึงส่งผลให้มีการแบ่งรายวิชาประวัติศาสตร์ออกเป็น 2 ภูมิภาค เพื่อให้สอดคล้องตามชื่อหลักสูตร

กลุ่มที่ 3 กลุ่มหลักสูตรอื่น ๆ จะมีรายวิชาประวัติศาสตร์ภูมิภาคของตนเองเป็นรายวิชาพื้นฐานในการศึกษา จำนวน 1-2 วิชา หรือ 3-6 หน่วยกิต

4) สาขาวรรณคดี : พบว่า มีหลักสูตรอาณานิคมศึกษา จำนวน 8 หลักสูตร ที่บรรจุรายวิชาวรรณคดีในกลุ่มวิชาบังคับของหลักสูตร ซึ่งทั้ง 8 หลักสูตร มีเนื้อหาวิชาที่เน้นความรู้เบื้องต้นของวรรณคดีในภูมิภาคเป็นหลัก ยกเว้นหลักสูตรอังกฤษและอเมริกันศึกษา ที่นอกจากจะมีรายวิชาวรรณกรรมพื้นฐานในภูมิภาคแล้ว ยังมีรายวิชาวรรณกรรมชั้นเอกของภูมิภาคประกอบในกลุ่มวิชาบังคับด้วยเช่นกัน ขณะที่หลักสูตรที่เหลือที่ไม่ได้มีวิชาวรรณคดีอยู่ในกลุ่มวิชาบังคับ ซึ่งมักจัดอยู่ในกลุ่มวิชาบังคับเลือกหรือวิชาเลือกให้ผู้เรียน

5) สาขาศิลปะ : พบว่า มีหลักสูตรอาณานิเทศศึกษา จำนวน 10 หลักสูตร ที่ได้บรรจุรายวิชาศิลปะไว้ในกลุ่มวิชาบังคับ โดยพบเพิ่มเติมว่าทั้ง 10 หลักสูตร บรรจุรายวิชาศิลปะเพียง 1 วิชา จำนวน 3 หน่วยกิต ในปริมาณที่เท่า ๆ กัน พร้อมทั้งมีเนื้อหาวิชาที่เน้นศิลปะในระดับพื้นฐานด้วยเช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณารายวิชาบังคับในหลักสูตรอาณานิเทศศึกษาทั้ง 5 สาขาในมนุษยศาสตร์ พบว่า หลักสูตรอาณานิเทศศึกษาโดยส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญในสาขาภาษา และสาขาประวัติศาสตร์มากที่สุด ในการบรรจุรายวิชาจำนวน 18 และ 19 หลักสูตรตามลำดับ ขณะที่สาขาปรัชญาและศาสนา และสาขาศิลปะ ให้ความสำคัญในการบรรจุเพียงหนึ่งของหลักสูตรทั้งหมด ในจำนวน 11 และ 10 หลักสูตรตามลำดับ ขณะที่สาขาวรรณคดี ถูกบรรจุในหลักสูตรอาณานิเทศศึกษาน้อยที่สุด จำนวน 8 หลักสูตร

อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์เนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ที่มีจำนวนมากหรือน้อย ไม่อาจสามารถใช้เป็นเครื่องชี้วัดถึงคุณภาพของหลักสูตรอาณานิเทศศึกษาหรือประสิทธิภาพของผู้เรียนในหลักสูตรได้ หากแต่เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงการให้ค่าน้ำหนักของเนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ในแต่ละหลักสูตร ซึ่งการให้ค่าน้ำหนักในกลุ่มวิชาบังคับของหลักสูตร ที่ประกอบด้วยเนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และการวิจัย ในปริมาณที่สมดุลกันอย่างเหมาะสม ย่อมช่วยให้องค์ความรู้ในหลักสูตรอาณานิเทศศึกษาคบถ้วนมากยิ่งขึ้น โดยค่าน้ำหนักของเนื้อหาวิชาดังกล่าว ย่อมมีผลจากปัจจัยการวางแผนหลักสูตร ซึ่ง Stark & Lattuca ชี้ให้เห็นว่าการวางแผนหลักสูตรย่อมได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ปัจจัยภายนอก (external influences) : สังคม หน่วยงานภายนอก ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) และกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai qualifications framework for higher education, TQF: HEd)
- 2) ปัจจัยด้านองค์กร (organizational influences) : พันธกิจของมหาวิทยาลัย พันธกิจของคณะ สาขาหรือภาควิชา และ
- 3) ปัจจัยภายใน (internal influences) ความถนัดหรือความเชี่ยวชาญของคณาจารย์ในสาขาวิชา ภูมิหลังของสาขาวิชา (Stark & Lattuca, 2009, อ้างถึงใน อภิภา ปรัชญพฤทธ์, 2555, น. 17-18)

วิเคราะห์เนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิเทศศึกษาตามบริบทของหลักสูตร จากการวิเคราะห์เนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ จำนวน 21 หลักสูตร พบว่า บางหลักสูตร มีเนื้อหาวิชาที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละหลักสูตร กล่าวคือ บางหลักสูตรที่มุ่งศึกษาในภูมิภาคเดียวกัน มีทั้งเนื้อหาวิชาที่คล้ายคลึงและมีเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกัน ขณะที่บางหลักสูตรแม้จะมุ่งศึกษาในภูมิภาคที่แตกต่างกัน แต่กลับมีเนื้อหาบางรายวิชาที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันดังกล่าว มีผลมาจากบริบทของแต่ละหลักสูตร ดังนั้นผู้วิจัยสามารถแบ่งการวิเคราะห์บริบทของเนื้อหาวิชาในแต่ละหลักสูตรได้ดังนี้

1) บริบทด้านพื้นที่ : ที่ตั้งของมหาวิทยาลัยย่อมมีผลต่อทิศทางของเนื้อหาวิชาในหลักสูตร กล่าวคือ หากพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยอยู่ในจังหวัดหรือเมืองท่องเที่ยว เนื้อหาวิชาในสาขาภาษา ย่อมส่งเสริมให้เน้นภาษาเพื่อการท่องเที่ยวและการบริการ เช่น หลักสูตรจีนศึกษา คณะวิเทศศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต มีรายวิชาบังคับ เช่น ภาษาจีนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ หรือ ภาษาจีนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ขณะที่หลักสูตรจีนศึกษา สำนักวิชาจีนวิทยา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ใช่เมืองท่องเที่ยว จะมุ่งเน้นทักษะทางการสื่อสารภาษาจีนเป็นหลัก เช่น การอ่านภาษาจีนระดับสูง และการเขียนภาษาจีนระดับสูง เป็นต้น

2) บริบทด้านหน่วยงานต้นสังกัด : หน่วยงานต้นสังกัดย่อมมีผลต่อทิศทางของเนื้อหาวิชาในหลักสูตร กล่าวคือ หากหลักสูตรสังกัดในคณะศิลปศาสตร์/มนุษยศาสตร์/อักษรศาสตร์ ย่อมมีผลให้ผู้เรียนต้องเรียนรายวิชาภาษาควบคู่ในรายวิชาบังคับ เช่น หลักสูตรอาเซียนศึกษา สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ต้องเรียนวิชาภาษาควบคู่ด้วย ขณะที่หลักสูตรอาเซียนศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไม่ได้บังคับรายวิชาภาษาในหลักสูตร

3) บริบทด้านเวลา : จากการศึกษาข้อมูลหลักสูตรอาณานิคมศึกษา พบว่ามีจำนวน 18 หลักสูตร ที่มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรมากกว่า 2 ครั้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากว่า 2 ทศวรรษที่หลักสูตรอาณานิคมศึกษาดำเนินการเรียนการสอนและวิจัยในสถาบันอุดมศึกษาของไทย ขณะเดียวกันพบว่า มี 3 หลักสูตร ที่เป็นหลักสูตรใหม่ โดย 2 ใน 3 ของหลักสูตรใหม่ มีเนื้อหาเจาะลึกด้านอาเซียนศึกษา ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรอาเซียนศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และหลักสูตรไทยและอาเซียนศึกษา คณะวิเทศศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยผู้วิจัยพบข้อมูลเพิ่มเติมว่า หลักสูตรไทยและอาเซียนศึกษา พัฒนามาจากเค้าโครงหลักสูตรเดิมนั้นคือ หลักสูตรไทยศึกษา ขณะที่หลักสูตรอาเซียนศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พัฒนามาจากเค้าโครงหลักสูตรเดิมนั้นคือ หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา จะเห็นได้ในช่วงระยะเวลานี้กระแสความนิยมในการพัฒนาชื่อหลักสูตรอาเซียนศึกษา ได้รับความสนใจจากนักวิชาการหรือนักการศึกษาไทยไม่น้อย อีกทั้งเนื้อหาวิชาในหลักสูตรอาเซียนศึกษาและหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ย่อมมีทิศทางที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจมีชื่อหลักสูตรที่แตกต่างกันไปตามบริบทด้านเวลาในการจัดตั้งชื่อหลักสูตรและกระแสความนิยมของยุคสมัย

4) บริบทด้านการเมือง : อาณานิคมศึกษาถูกรื้อขึ้นตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง และได้แผ่ขยายการศึกษาในสหรัฐอเมริกาและในวิชาการโลกตะวันตก ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นตามสถานการณ์ (contingent region) ทางการเมืองและความมั่นคงด้วยมโนทัศน์ที่ว่าด้วยการสร้างชาติและความทันสมัยผ่านวาระการพัฒนาของประเทศต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงไว้กับสถานการณ์ของโลก (เกตุขพรรณ คำพุ่ม, 2562, น. 784) และใช้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และสงครามเย็น โดยมีภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่เป็นผลสืบเนื่องและก่อให้เกิดความนิยม

ในการศึกษาอาณาบริเวณศึกษาของไทย มากถึง 11 หลักสูตร ด้วยปัจจัยหลักเรื่องคนในภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็น หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา หลักสูตรอาเซียนศึกษา หลักสูตรอาเซียน-จีนศึกษา หลักสูตรไทยและอาเซียนศึกษา หลักสูตรไทยศึกษา หลักสูตรพม่าศึกษา และหลักสูตรมลายูศึกษา อย่างไรก็ตาม บริบทสังคมการเมืองหลังสงครามเย็น ที่ซึ่งพรมแดนชาติได้เปลี่ยนหน้าที่และความหมายไปพร้อม ๆ กับการเคลื่อนย้าย ผู้คน สินค้า ข้อมูล และข่าวสารที่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อวิถีคิดและมโนทัศน์ทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ในการนิยามวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและพื้นที่ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2558) ด้วยเหตุนี้อาณาบริเวณศึกษาจึงควรเปลี่ยนทิศทางเพื่อตอบสนองปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน พื้นที่ และสังคม โดยไม่ได้จำกัดอยู่ภายใต้เส้นแบ่งเขตแดนความเป็นชาติหรือคนในภูมิภาคอีกต่อไป

5) บริบทด้านนโยบายของคณะ/มหาวิทยาลัย : จากข้อมูลตารางที่ 1 รายวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา จำนวน 21 หลักสูตร พบว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีจำนวนหลักสูตรอาณาบริเวณศึกษามากที่สุดถึง 8 หลักสูตร ซึ่งอยู่ภายใต้ 2 คณะ ได้แก่ คณะศิลปศาสตร์ และวิทยาลัยนานาชาติปริติ์ พนมยงค์ โดยพบข้อมูลเพิ่มเติมว่า วิทยาลัยนานาชาติปริติ์ พนมยงค์ จะครอบคลุมเฉพาะหลักสูตรในภูมิภาคเอเชีย จำนวน 3 หลักสูตร ดังนี้ หลักสูตรจีนศึกษา หลักสูตรไทยศึกษา และหลักสูตรอินเดียศึกษา ขณะที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครอบคลุมทั้งหลักสูตรในภูมิภาคเอเชีย ภูมิภาคยุโรปและอเมริกา โดยมีจำนวน 5 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา หลักสูตรอาเซียน-จีนศึกษา หลักสูตรอังกฤษและอเมริกันศึกษา หลักสูตรรัสเซียศึกษา และหลักสูตรสเปนและลาตินอเมริกันศึกษา ปัจจัยดังกล่าวมีผลมาจากนโยบายของมหาวิทยาลัย ในการจัดตั้งสถาบันอาณาบริเวณศึกษา มีปณิธานมุ่งหวังความเป็นเลิศด้านการวิจัยและวิชาการในด้านอาณาบริเวณศึกษา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความเป็นเลิศทางวิชาการและเสริมสร้างความเป็นนานาชาติ (สถาบันอาณาบริเวณศึกษา, 2558) ขณะที่คณะศิลปศาสตร์ และวิทยาลัยนานาชาติปริติ์ พนมยงค์ ดำเนินการเรียนการสอนด้านอาณาบริเวณศึกษา

6) บริบทด้านเศรษฐกิจและสังคม : ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัจจัยด้านการประกอบอาชีพของผู้สำเร็จการศึกษาในสถาบันการศึกษาอุดมศึกษาต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ มีผลต่อการออกแบบเนื้อหาในหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งรวมไปถึงหลักสูตรอาณาบริเวณศึกษาในประเด็นด้านมนุษยศาสตร์ โดยจะพบได้จากการปรับตัวของหลักสูตรใหม่เมื่อเทียบกับหลักสูตรเก่าจากตารางที่ 2 ในหลายกระแสโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มจำนวนรายวิชาด้านภาษาที่มีมากกว่าหลักสูตรเก่าสะท้อนบทบาทของการให้ความสำคัญในแง่การนำภาษาที่ศึกษาในกลุ่มอาณาบริเวณศึกษาไปต่อยอดเพื่อการทำงานในหลายลักษณะ อาทิ โก๊ตล่าม นักการทูต โดยพบการนำเสนอการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาในหลักสูตรที่เน้นการสื่อสาร ตลอดจนภาษาเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะหรือภาษาเพื่ออาชีพในด้านต่าง ๆ เช่น

การท่องเที่ยว การแปล เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันพบรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนรายวิชาเชิงนามธรรมในด้านปรัชญาและศาสนาที่ลดลงในหลักสูตรใหม่เมื่อเทียบกับหลักสูตรเก่าซึ่งสอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรกับทิศทางการทำงานและการประกอบอาชีพมากขึ้น อย่างไรก็ตาม หนึ่งในข้อสังเกตที่สำคัญ คือ การเพิ่มรายวิชาที่มากขึ้นด้านศิลปะในหลักสูตรใหม่ ซึ่งหากมองจากกระแสในโลกยุคปัจจุบันที่หุ่นยนต์และปัญญาประดิษฐ์เข้ามาแทนที่มนุษย์มากขึ้น มุมมองด้านความคิดสร้างสรรค์และกระแสดัง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะอาจสามารถเข้ามาตอบโจทย์การทำงานในโลกอนาคตได้มากขึ้น

4.3 ทิศทางของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา

4.3.1 ทิศทางของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21

ในกรอบของทิศทางการศึกษามนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิโดยเฉพาะจากงานวิจัย บทความวิชาการ และข่าวสารที่สะท้อนทิศทางการสำคัญของมนุษยศาสตร์ทั้งในไทยและต่างประเทศ พบการนำเสนอมุมมองต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดการปรับตัวของมนุษยศาสตร์ในยุคปัจจุบันโดยสามารถระบุประเด็นสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้ผ่านแนวคิดการวิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิดมนุษยศาสตร์กับอาณานิคมศึกษา

ประเด็นที่หนึ่ง กระบวนทัศน์ของการวิจัยมนุษยศาสตร์ที่ผู้ศึกษาหลายส่วนในไทยมีแนวโน้มปรับตัวไปในทิศทางของวิทยาศาสตร์มากขึ้น มนุษยศาสตร์มีกระบวนทัศน์ในการวิจัยหลากหลายลักษณะ ได้แก่ จิตนิยม (idealism) เหตุผลนิยม (rationalism) สสารนิยม (materialism) ประจักษ์นิยม (empiricism) โดยกฤษฎา สมุทรสาคร (2557, น. 305) ได้แบ่งประเภทของการศึกษาเป็นสองทิศทางหลัก กล่าวคือ ประเภทแรกในมุมมองของนักวิชาการเรียกว่า การวิจัยมนุษยศาสตร์แบบชายขอบ (การวิจัยที่ไม่ค่อยได้รับความนิยมหรืออาจถูกมองข้าม) คือ จิตนิยมและเหตุผลนิยม และประเภทที่สองคือ การวิจัยมนุษยศาสตร์แบบแนวหน้า คือ สสารนิยมและประจักษ์นิยม กระบวนทัศน์ของมนุษยศาสตร์ประเภทแรกจากการตั้งข้อสังเกตของนักวิชาการเป็นความพยายามในการทำให้มนุษยศาสตร์เป็นที่ยอมรับในฐานะศาสตร์หนึ่งนอกเหนือจากวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์โดยการมีระเบียบวิธีการที่แน่นอน (กฤษฎา สมุทรสาคร, 2557, น. 309) เนื่องจากการสามารถตรวจสอบสิ่งที่ศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม สิ่งนี้ทำให้ความนิยมในการศึกษาความจริงตามทิศทางของจิตนิยมและเหตุผลนิยมได้รับความนิยมน้อยลงไป อาจกล่าวได้ว่าการศึกษามนุษยศาสตร์ไม่มีระเบียบแบบแผนของการวิจัยที่ตายตัวซึ่งมาจากการไม่ได้รับฉันทามติในระเบียบวิธีการศึกษา (Raymond, 1982, p. 779, อ้างถึงใน กฤษฎา สมุทรสาคร 2557, น. 309)

ประเด็นที่สอง การปรับตัวสู่มนุษยศาสตร์ดิจิทัล ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัจจุบันมนุษย์อยู่ในยุคที่มีการพัฒนาของเทคโนโลยีอย่างไม่หยุดยั้งซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดการปรับตัวไม่เพียงมนุษย์ที่เกิดในยุคก่อนดิจิทัลและหลังดิจิทัลแต่ยังรวมถึงศาสตร์ที่มีประวัติความเป็นมาที่

ยาวนานอย่างมนุษยศาสตร์ ความเข้าใจของมนุษยศาสตร์ดิจิทัลเป็นลักษณะของการประกอบขึ้นจากสองศาสตร์ขึ้นไป ดังจะเห็นได้จากความหมายของคำดังกล่าวที่ว่า “สาขาวิชาเกิดใหม่ที่มีความหลากหลายในตัวเองเพราะเป็นการทำงานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ในแขนงต่าง ๆ ผ่านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ สารสนเทศและการประมวลผลแบบดิจิทัลเพื่อเปิดพรมแดนความรู้ระหว่างสาขาผ่านการหยิบยืมวิธีการศึกษาที่อาจใช้ร่วมกันได้เพื่อเอกภาพทางวิชาการ” (Flanders et al., 2007, อ้างถึงใน ธิติ สุวรรณทัต, 2561, น. 76) ทิศทางการศึกษาดังกล่าวมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยในช่วงแรกเน้นการนำบทบาทของคอมพิวเตอร์มาช่วยในการจัดเก็บข้อมูลงานเขียนในทางมนุษยศาสตร์ให้อยู่ในระบบดิจิทัล ทำให้เกิดความสะดวกในการสืบค้น สอดคล้องกับคำนิยามในช่วงแรกว่า “Humanities computing” (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, 2560) ปัจจุบันด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้เกิดการจัดการข้อมูลขนาดใหญ่มาใช้ในการศึกษามนุษยศาสตร์แขนงต่าง ๆ (ภาษา ศิลปะและการดนตรี ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม) เช่น การประมวลผลภาพเชิงดิจิทัล (digital image processing) ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในทางโบราณคดี (GIS in Archeology) วรรณคดีดิจิทัล (Digital literature) ประวัติศาสตร์เชิงดิจิทัล (Digital history) (ธิติ สุวรรณทัต, 2561, น. 71) ซึ่งมีส่วนให้เกิดการศึกษาในประเด็นใหม่ ๆ ทางมนุษยศาสตร์มากขึ้น

ประเด็นที่สาม การนำมนุษยศาสตร์มาศึกษาแบบองค์รวมร่วมกับศาสตร์อื่น อาจกล่าวได้ว่า หนึ่งในทิศทางของประเด็นนี้สอดคล้องกับประเด็นที่สองดังที่กล่าวไปข้างต้นซึ่งถือเป็นการผสมผสานศาสตร์ทางมนุษยศาสตร์กับวิทยาการคอมพิวเตอร์ได้อย่างลงตัว อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยใหม่มนุษยศาสตร์ควรมีการกำหนดคุณค่าที่สามารถทำงานร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ ทั้งทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในลักษณะของสหวิทยาการผ่านทิศทางการศึกษาลักษณะอื่นนอกเหนือจากดิจิทัลได้มากขึ้น ในมุมมองของธีระพันธ์ เหลืองทองคำ (ประทีป นัตริสุภาวงศ์ และคณะ, 2556, น. 83) นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหิดล ข้อจำกัดนักมนุษยศาสตร์ คือ การเน้นการทำงานวิจัยคนเดียวเป็นหลัก เน้นการแสดงผลออกเป็นรายบุคคล จากข้อสังเกตดังกล่าว อาจเป็นอุปสรรคหรือเกิดข้อจำกัดในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมหรือการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันที่มีความซับซ้อน มนุษยศาสตร์ควรมีการนำจุดแข็งมาใช้ในการทำงานร่วมกับศาสตร์อื่นในลักษณะข้ามศาสตร์ได้ สอดคล้องกับมุมมองของนักวิชาการที่เน้นการสนับสนุนการวิจัยข้ามสายและทำงานเป็นทีม นอกจากนี้ นักวิชาการยังได้นำเสนอประเด็นศึกษาที่มนุษยศาสตร์สามารถมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อประโยชน์กับสังคมในมุมมองกว้างได้ เช่น ความมั่นคงของมนุษย์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลกระทบต่อมนุษย์จากการพัฒนาเทคโนโลยี ภัยพิบัติการท่องเที่ยว ความแตกแยกของสังคมไทย ความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ความหลากหลาย สิ่งอุปโลกปรีภค แรงงานข้ามชาติ สิทธิมนุษยชน เรื่องของสิ่งแวดล้อมและภาวะโลกร้อน ประเด็นต่าง ๆ จึงอาจมีส่วนในการกำหนดทิศทางของมนุษยศาสตร์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นสหวิทยาการมากขึ้น

ประเด็นที่สี่ ปัญหาการศึกษามนุษยศาสตร์กับการสนับสนุนขององค์กรที่เกี่ยวข้อง ปฏิเสธไม่ได้ว่างานวิจัยต่าง ๆ ในสังคมได้รับการขับเคลื่อนโดยองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผ่านทุนต่าง ๆ ตามแนวนโยบายระดับชาติที่ให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีผลต่อการจัดสรรทุนให้กับสาขามนุษยศาสตร์ได้เนื่องจากทรัพยากรด้านทุนมีจำกัด อย่างไรก็ตาม ไรท์ดี หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์มีการจัดสรรทุนให้กับสาขามนุษยศาสตร์เช่นกัน เช่น สถาบันการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ แต่ในบางครั้งประเด็นปัญหาการวิจัยมักถูกกำหนดโดยแหล่งทุน ทำให้หน่วยงานที่เป็นเจ้าของแหล่งทุนเป็นหนึ่งในปัจจัยของการกำหนดทิศทางการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ในปัจจุบันเช่นกัน จากการสำรวจทิศทางการวิจัยของมนุษยศาสตร์ของคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลพบว่า เนื้อหาวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์ คือ “การวิจัยในด้านปรัชญา ศาสนา จริยธรรม คุณธรรม และองค์ความรู้เชิงคัมภีร์ ซึ่งเป็นธรรมชาติขององค์ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์” (ประทีป นัตรสุภาวงศ์ และคณะ, 2556, น. 83) ดังนั้น ทิศทางของศตวรรษที่ 21 ของมนุษยศาสตร์ต้องมีการปรับตัวกับประเด็นวิจัยใหม่ ๆ ตามการกำหนดทิศทางการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ด้วยเช่นกัน

ประเด็นที่ห้า มนุษยศาสตร์ การศึกษา และแนวนโยบายในสถาบันการศึกษา ปัจจุบันหลากหลายสถาบันอุดมศึกษาเริ่มมีแนวนโยบายของการปรับปรุงหลักสูตรในแบบการศึกษาที่มุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้หรือ outcome-based education มากขึ้นเพื่อประโยชน์กับผู้เรียนในกระบวนการเรียนการสอน มุมมองดังกล่าวผลักดันให้มนุษยศาสตร์มีการปรับตัวในการเน้นให้ผู้เรียนลงมือฝึกปฏิบัติมากขึ้นนอกเหนือจากมุมมองทางทฤษฎี มีการเน้นสิ่งที่จับต้องได้ อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับมุมมองของอุทัย ดุลยเกษม (2561, น. 10-11) ที่ได้มีการยกกรณีตัวอย่างการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนในสาขามนุษยศาสตร์ต่าง ๆ เช่น ในกระบวนการเรียนรู้ภาษาควรเน้นการฝึกทักษะต่าง ๆ ของการสื่อสารมากขึ้นทั้งการพูดและการเขียน โดยเพิ่มเติมการให้ความสำคัญกับการสื่อสารอย่างมีเหตุผลและมีการหยิบยกหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือมาสนับสนุนมุมมองของตน ในมุมมองทางประวัติศาสตร์นักวิชาการมองว่าไม่ควรเน้นจดจำเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ต้องมีความเข้าใจเงื่อนไขและบริบททางประวัติศาสตร์ร่วมด้วยหรือที่เรียกว่า sense of history เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่านโยบายทางการจัดการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันมีผลต่อทิศทางของความเป็นไปของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษนี้ร่วมด้วย

4.3.2 มนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 กับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา

จากการศึกษาทิศทางมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 ผ่านงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์รายวิชามนุษยศาสตร์จากกลุ่มรายวิชาบังคับในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทยทั้ง 21 หลักสูตร ใน 5 สาขา ได้แก่ สาขาปรัชญาและศาสนา สาขาภาษา สาขาประวัติศาสตร์ สาขารวณคดี และสาขาศิลปะ สามารถนำมาสู่แนวทางในการพัฒนาทิศทางการศึกษามนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาได้ ดังนี้

1) สาขาปรัชญาและศาสนา : เป็นหนึ่งในสาขามนุษยศาสตร์ที่ไม่มีระเบียบวิธีการศึกษาที่ตายตัว และตัวศาสตร์ถูกหลายฝ่ายมองว่าไม่ได้เน้นศึกษาสิ่งที่ป็นรูปธรรม สาขาดังกล่าวเผชิญกับข้อจำกัดด้านผู้เชี่ยวชาญหรือผู้สอนในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา ซึ่งสะท้อนมาสู่จำนวนรายวิชาในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทย ที่พบว่า มีเพียง 11 หลักสูตร ที่บรรจุรายวิชาปรัชญาและศาสนาไว้ในกลุ่มรายวิชาบังคับ และมีเพียง 2 หลักสูตรเท่านั้น ที่มีการบรรจุรายวิชาปรัชญาอย่างชัดเจน นั่นคือ หลักสูตรจีนศึกษา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ในรายวิชา “หลักปรัชญาและวิถีแห่งจีน” และหลักสูตรรัสเซียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในรายวิชา “ปรัชญาการเมืองสำหรับรัสเซียศึกษา” ขณะที่หลักสูตรส่วนใหญ่พบว่า มีการบรรจุรายวิชาที่เน้นการศึกษาแนวคิดหรือมุมมองพื้นฐานเพื่อเข้าใจภูมิภาค เช่น หลักสูตรอังกฤษและอเมริกันศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในรายวิชา “แนวคิดอังกฤษและอเมริกันศึกษา” และหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่มีรายวิชา “แนวคิดและทฤษฎีสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” พร้อมทั้งมีบางหลักสูตรบรรจุรายวิชาที่เน้นการศึกษาศาสนาเชิงภูมิภาคเป็นการเฉพาะ เช่น หลักสูตรมลายูศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในรายวิชา “แนวคิดอิสลามในภูมิภาคมลายู” และหลักสูตรไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในรายวิชา “พุทธศาสนาในประเทศไทย”

จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาด้านปรัชญาโดยตรง ยังถูกตอบรับในการบรรจุเป็นรายวิชาบังคับของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทยค่อนข้างน้อย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพียงการปรับรูปแบบรายวิชาเพื่อเน้นการศึกษาแนวคิดหรือมุมมองเชิงภูมิภาคเป็นหลัก สำหรับแนวทางการพัฒนาสาขาปรัชญาและศาสนา ให้สอดคล้องกับทิศทางมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 กับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา คือ การปรับทิศทางรายวิชาที่มุ่งเน้นปรัชญา/แนวคิดเชิงภูมิภาค ร่วมกับมิติและศาสตร์อื่น ๆ อาทิ มิติมนุษย์ในโลกยุคดิจิทัล ในวิชาด้านปรัชญา/แนวคิดเชิงภูมิภาคกับมนุษย์ในยุคดิจิทัล หรือมิติการรวมกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ ในวิชาด้านปรัชญา/แนวคิดเชิงภูมิภาคกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้รายวิชาดังกล่าวควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งถือเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ตลอดจนการแก้ไขปัญหาในมุมมองของปรัชญาเพื่อนำมาเป็นส่วนเสริมในการแก้ไขปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ในขอบเขตของอาณานิคมศึกษาที่ทำการศึกษา

2) สาขาภาษา : เป็นหนึ่งในสาขามนุษยศาสตร์ที่เป็นพื้นฐานในการเข้าใจผู้คนจากภูมิภาคอื่น ผ่านมิติการสื่อสาร และมิติการเข้าใจความแตกต่างในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม ซึ่งสาขาภาษาสะท้อนให้เห็นความสำคัญในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทย เนื่องจากพบว่า มีถึง 18 หลักสูตร ที่บรรจุสาขาภาษาไว้ในกลุ่มวิชาบังคับ ซึ่งสาขาภาษายังสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มหลักสูตรที่มุ่งเน้นรายวิชาภาษาต่างประเทศในภูมิภาคของตนเองเป็นหลัก ซึ่งกลุ่มนี้จะปรากฏทั้งรายวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร และภาษาเพื่ออาชีพ/เชิงวิชาการ เช่น หลักสูตรเกาหลีศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่มีทั้งรายวิชา “ภาษาเกาหลี 1-8” และ “ภาษาเกาหลีเพื่อวิชาการ” หลักสูตรมลายูศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่มีทั้งรายวิชา “ภาษามลายู 1-4” และ “ภาษามลายูเพื่อมลายูศึกษา 1-3” ซึ่งแตกต่างกันตรงที่ “ภาษามลายูเพื่อมลายูศึกษา 1-3” เน้นฝึกทักษะการอ่านเพื่อการค้นคว้าข้อมูลทั้งมิติทางภาษาและวัฒนธรรม มิติทางสังคมศาสตร์ และมิติทางการเมือง

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหลักสูตรที่มีทั้งรายวิชาภาษาต่างประเทศในภูมิภาคของตนเอง ยังมีรายวิชาภาษาอังกฤษเพิ่มเติม ซึ่งรายวิชาภาษาต่างประเทศมักจะเน้นเฉพาะทักษะภาษาเพื่อการสื่อสาร ขณะที่รายวิชาภาษาอังกฤษจะเน้นทั้งทักษะการสื่อสารและทักษะเพื่ออาชีพ/เชิงวิชาการ เช่น หลักสูตรพม่าศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่มีทั้งรายวิชา “ภาษาพม่า 1-2” “การสื่อสารภาษาอังกฤษเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ” และ “การสื่อสารภาษาอังกฤษเพื่อการวิเคราะห์เชิงวิชาการ” เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มหลักสูตรที่เน้นเฉพาะทักษะภาษาเชิงวิชาการเป็นหลัก ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ขึ้นอยู่กับหลักสูตรจัดการศึกษาเป็นภาษาใด เช่น หลักสูตรเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร มีรายวิชา “การเขียนเชิงวิชาการ” และหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีรายวิชา “การเขียนงานวิชาการเพื่อการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทยส่วนใหญ่ บรรจุสาขาภาษาเป็นรายวิชาบังคับ โดยมีรายวิชา 1) ภาษาเพื่อการสื่อสาร และ 2) ภาษาเพื่ออาชีพ/เชิงวิชาการ สำหรับแนวทางการพัฒนาสาขาภาษา เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 กับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา คือ การปรับทิศทางรายวิชาดังนี้ 1) ภาษาเพื่อการสื่อสาร : ควรเน้นทักษะการสื่อสารในทุก ๆ มิติไปพร้อมกัน ไม่ว่าจะเป็นทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน พร้อมทั้ง 2) ภาษาเพื่ออาชีพ/เชิงวิชาการ : ในแต่ละหลักสูตรควรเสริมทักษะการสื่อสารเชิงวิชาการในทุก ๆ มิติเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ควรสนับสนุนการสื่อสารอย่างมีเหตุผลและมีการหยิบยกหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือมาสนับสนุนมุมมองของผู้เรียนมากขึ้นผ่านภาษาที่ผู้เรียนศึกษา ทั้งนี้ ในการเสนอรับทิศทางทั้งสองข้างต้นควรมีการแทรกประเด็นเฉพาะทางสังคมวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะผ่านภาษาในอาณานิคมศึกษา

3) สาขาประวัติศาสตร์ : เป็นหนึ่งในสาขามนุษยศาสตร์ ที่เป็นพื้นฐานในการเข้าใจผู้คน สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมแต่ละพื้นที่ ซึ่งสาขาประวัติศาสตร์เป็นสาขาที่หลักสูตรอาณานิคมศึกษาให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากมีบรรจुरายวิชาประวัติศาสตร์ไว้

ในกลุ่มวิชาบังคับ จำนวน 19 หลักสูตร ซึ่งสาขาประวัติศาสตร์ยังสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มหลักสูตรที่มีการแบ่งเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่คล้ายคลึงกันทั้งในสมัยโบราณและสมัยใหม่ คือหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา เช่น หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แบ่งเป็นรายวิชา “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยโบราณ” และ รายวิชา “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่” ขณะที่หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แบ่งเป็น รายวิชา “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนสมัยใหม่” และรายวิชา “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่” เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหลักสูตรที่แบ่งเนื้อหาประวัติศาสตร์ให้ครอบคลุมตามภูมิภาคของหลักสูตร ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 2 ภูมิภาค นั่นคือ หลักสูตรอังกฤษและอเมริกันศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แบ่งเป็น รายวิชา “ประวัติศาสตร์อังกฤษ 1-2” และรายวิชา “ประวัติศาสตร์อเมริกา 1-2” ส่วนหลักสูตรสเปนและลาตินอเมริกันศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แบ่งเป็นรายวิชา “อารยธรรมและวัฒนธรรมสเปน : ยุคโบราณ ยุคกลาง และยุคสมัยใหม่” และรายวิชา “โลกลาตินอเมริกา : ยุคก่อนการค้นพบ ยุคอาณานิคม และยุคสมัยใหม่”

กลุ่มที่ 3 กลุ่มหลักสูตรอื่น ๆ จะมีรายวิชาประวัติศาสตร์ภูมิภาคของตนเองเป็นรายวิชาพื้นฐานในการศึกษา จำนวน 1-2 วิชา หรือ 3-6 หน่วยกิต เช่น หลักสูตรอาเซียนศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในรายวิชา “ประวัติศาสตร์และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประเทศสมาชิกอาเซียน” หลักสูตรไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในรายวิชา “ประวัติศาสตร์ไทย”

จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าสาขาประวัติศาสตร์มีบรรจุในหลักสูตรอาณานิคมศึกษามากที่สุด จำนวน 19 หลักสูตร ซึ่งแนวทางการพัฒนาสาขาประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับทิศทางมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 กับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา คือการพัฒนาสาขาประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับโลกยุคปัจจุบันมากขึ้น โดยการเสริมเนื้อหาเชิงดิจิทัลเพิ่มเติม เช่น ประวัติศาสตร์เชิงดิจิทัล (digital history) เป็นต้น รวมทั้งการพัฒนาการเรียนการสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ที่ไม่ควรเน้นการจดจำเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ต้องมีความเข้าใจเงื่อนไขและบริบททางประวัติศาสตร์เชิงภูมิภาคร่วมด้วย พร้อมทั้งควรผลักดันการพิจารณาหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือมาประกอบการสื่อสารอย่างมีเหตุผลให้กับผู้เรียน

4) **สาขาวรรณคดี** : เป็นหนึ่งในสาขามนุษยศาสตร์ที่เป็นพื้นฐานในการเข้าใจความคิด ความเชื่อของผู้คน ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องราวต่าง ๆ โดยหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทย มี 8 หลักสูตร ที่บรรจุรายวิชาวรรณคดีในกลุ่มวิชาบังคับ ซึ่งทั้ง 8 หลักสูตร ยังมีเนื้อหาวิชาที่เน้นความรู้พื้นฐานของวรรณคดีในภูมิภาคเป็นหลัก เช่น หลักสูตรรัสเซียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในรายวิชา

“ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีรัชสมัย” หลักสูตรจีนศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในรายวิชา “วรรณกรรมจีนและงานเขียนร่วมสมัย”

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า รายวิชาในสาขาวรรณคดีถูกบรรจุในกลุ่มวิชา บัณฑิตของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในจำนวนน้อยที่สุด ซึ่งหนึ่งในแนวทางการพัฒนาสาขาวรรณคดีให้สอดคล้องกับทิศทางมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 กับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา คือ การปรับทิศทางเนื้อหาวิชาที่มุ่งเน้นการนำวรรณคดีในภูมิภาค ร่วมกับมิติและศาสตร์อื่น ๆ เช่น 1) มิติมนุษย์ในโลกยุคดิจิทัล ที่ควรเพิ่มเติมเนื้อหาด้านวรรณคดีดิจิทัล (digital literature) 2) มิติการรวมกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ เช่น เนื้อหาด้านวรรณคดีกับสิ่งแวดล้อม และวรรณคดีกับสื่อ 3) ทั้งมิติการพัฒนาทักษะของผู้เรียนที่มุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้หรือ outcome-based education มากขึ้น เช่น เนื้อหาด้านวรรณคดีกับการสร้างสรรค์ เป็นต้น

5) สาขาศิลปะ : เป็นหนึ่งในสาขามนุษยศาสตร์ที่พบว่ามีบรรจุในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถานอุดมศึกษาของไทยจำนวนกึ่งหนึ่ง มี 10 หลักสูตร ซึ่งมีเนื้อหาวิชาที่เน้นความรู้พื้นฐานศิลปะในภูมิภาคเป็นหลักเช่นเดียวกับสาขาวรรณคดี ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรอังกฤษและอเมริกันศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในรายวิชา “ศิลปะตะวันตก” หลักสูตรอาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในรายวิชา “ศิลปะในอาเซียน” และหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในรายวิชา “ศิลปะในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาศาขาศิลปะ ยังถูกตอบรับในการบรรจุเป็นรายวิชาบังคับของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทยในจำนวนกึ่งหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพียงการศึกษาแนวคิดศิลปะพื้นฐานเชิงภูมิภาคเป็นหลัก สำหรับแนวทางการพัฒนาสาขาศิลปะให้สอดคล้องกับทิศทางมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 กับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา คือ การนำเทคโนโลยีเพื่อจัดการข้อมูลในรูปแบบใหม่มากขึ้น เช่น การประมวลผลภาพเชิงดิจิทัล (digital image processing) หรือการผนวกกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ในรูปแบบสหวิทยาการมากขึ้น เช่น ปรึชญากับศิลปะในภูมิภาค หรือประวัติศาสตร์กับศิลปะในภูมิภาค เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีกิจกรรมในรายวิชาที่ผลักดันให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการฝึกพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ เช่น การออกแบบงานทางศิลปะ หรือการประยุกต์งานศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละภูมิภาคในอุตสาหกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

ตารางที่ 4

มนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 กับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา

สาขาในมนุษยศาสตร์	สิ่งที่ปรากฏในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา	แนวทางการส่งเสริมมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 กับ หลักสูตรอาณานิคมศึกษา
สาขาปรัชญาและศาสนา	การศึกษาด้านปรัชญา ยังถูกบรรจุเป็นรายวิชาบังคับของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เป็นเพียงการเน้นการศึกษาแนวคิดหรือมุมมองเชิงภูมิภาคเป็นหลัก	การปรับทิศทางรายวิชาที่มุ่งเน้นปรัชญา/แนวคิดเชิงภูมิภาค ร่วมกับมิติและศาสตร์อื่น ๆ อาทิ มิติมนุษยในโลกยุคดิจิทัล ในวิชาปรัชญา/แนวคิดเชิงภูมิภาคกับมนุษย์ในยุคดิจิทัล
สาขาภาษา	หลักสูตรอาณานิคมศึกษาส่วนใหญ่บรรจุเนื้อหาของสาขาภาษาเป็นรายวิชาบังคับ ทั้งภาษาเพื่อการสื่อสาร และภาษาเพื่ออาชีพ/เชิงวิชาการ	ควรเน้นทักษะการสื่อสารในทุก ๆ มิติ พร้อมทั้งควรสนับสนุนการสื่อสารอย่างมีเหตุผลและส่งเสริมหลักฐานที่น่าเชื่อถือมาสนับสนุนการสื่อสารของผู้เรียน
สาขาประวัติศาสตร์	เป็นสาขาที่มีการบรรจุในหลักสูตรอาณานิคมศึกษามากที่สุด	ควรส่งเสริมเนื้อหาเชิงดิจิทัลเพิ่มเติม เช่น ประวัติศาสตร์เชิงดิจิทัล (digital history) รวมทั้งควรผลักดันการพิจารณาหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือมาประกอบการสื่อสารอย่างมีเหตุผลให้กับผู้เรียน
สาขาวรรณคดี	เป็นสาขาที่มีการบรรจุในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาน้อยที่สุด	มุ่งเน้นการนำวรรณคดีร่วมกับมิติอื่นได้แก่ มิติมนุษยในโลกยุคดิจิทัล ที่ควรเพิ่มเติมเนื้อหาด้านวรรณคดีดิจิทัล (digital literature) มิติการรวมกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ เช่น วรรณคดีกับสิ่งแวดล้อมและวรรณคดีกับสื่อ รวมทั้งมิติการพัฒนาทักษะของผู้เรียนที่มุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ เช่น เนื้อหาด้านวรรณคดีกับการคิดเชิงสร้างสรรค์
สาขาศิลปะ	เนื้อหาวิชาที่เน้นความรู้พื้นฐานศิลปะในแต่ละภูมิภาคเป็นหลัก	ผนวกกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ เช่น ปรัชญา กับศิลปะในภูมิภาค หรือ ประวัติศาสตร์ กับศิลปะในภูมิภาค นอกจากนี้ควรผลักดันให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการฝึกพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ เช่น การออกแบบงานทางศิลปะ หรือ การประยุกต์ งานศิลปะกับอุตสาหกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

หมายเหตุ. ผู้วิจัย (2565)

5. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง มนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 : วิเคราะห์เนื้อหาและทิศทางในหลักสูตรอาณานิคมศึกษา สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

5.1 ผลการวิเคราะห์รายวิชามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทย จำนวน 21 หลักสูตร ซึ่งศึกษาผ่านหลักสูตรระดับปริญญาตรีในกลุ่มวิชาบังคับเท่านั้น พบว่าสามารถแบ่งการวิเคราะห์เนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ได้เป็น 2 ประเภท คือ

5.1.1 วิเคราะห์เนื้อหาเปรียบเทียบรายวิชามนุษยศาสตร์ทั้งหลักสูตรเก่าและหลักสูตรใหม่ จำนวน 18 หลักสูตร พบว่า ทิศทางของรายวิชามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาทั้ง 5 สาขา มีการเปลี่ยนแปลงจากหลักสูตรเก่าสู่หลักสูตรใหม่ค่อนข้างน้อย โดยหลักสูตรส่วนใหญ่ยังคงวางเนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ในรูปแบบเดิม โดยมีจำนวนรายวิชามนุษยศาสตร์ที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงจากหลักสูตรเดิมในแต่ละสาขาของมนุษยศาสตร์ประมาณ 1-3 หลักสูตร

5.1.2 วิเคราะห์เนื้อหาวิชามนุษยศาสตร์ในหลักสูตรใหม่ จำนวน 21 หลักสูตร พบว่า หลักสูตรอาณานิคมศึกษาโดยส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญในสาขาภาษา และสาขาประวัติศาสตร์มากที่สุด ในการบรรจุรายวิชาจำนวน 18 และ 19 หลักสูตรตามลำดับ ขณะที่สาขาปรัชญาและศาสนา และสาขาศิลปะ ให้ความสำคัญในการบรรจุเพียงหนึ่งของหลักสูตรทั้งหมด ในจำนวน 11 และ 10 หลักสูตรตามลำดับ ขณะที่สาขาวรรณคดี ถูกบรรจุในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาน้อยที่สุด จำนวน 8 หลักสูตร

5.2 ผลการศึกษาทิศทางของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา สามารถแบ่งการพิจารณาได้ ดังนี้

5.2.1 ทิศทางของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 สามารถแบ่งเป็น 1) กระบวนทัศน์ของการวิจัยมนุษยศาสตร์ที่ผู้ศึกษาหลายส่วนในไทยมีแนวโน้มปรับตัวไปในทิศทางของวิทยาศาสตร์มากขึ้น 2) การปรับตัวสู่มนุษยศาสตร์ดิจิทัล 3) การนำมนุษยศาสตร์มาศึกษาแบบองค์รวมร่วมกับศาสตร์อื่น 4) ปัญหาการศึกษามนุษยศาสตร์กับการสนับสนุนขององค์กรที่เกี่ยวข้อง และ 5) มนุษยศาสตร์ การศึกษา และแนวโน้มนโยบายในสถาบันการศึกษา

5.2.2 ทิศทางมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 กับหลักสูตรอาณานิคมศึกษา พบว่า 1) สาขาปรัชญาและศาสนา ด้วยการปรับทิศทางสาขาปรัชญาและศาสนา ที่มุ่งเน้นปรัชญา/แนวคิดเชิงภูมิภาคร่วมกับมิติมนุษย์ในยุคดิจิทัลหรือมิติการรวมกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ มีการฝึกทักษะความคิดเชิงวิพากษ์ ความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ 2) สาขาภาษา ด้วยการปรับทิศทางสาขาภาษา ทั้งด้านภาษาเพื่อการสื่อสาร : ควรเน้นทักษะการสื่อสารในทุก ๆ มิติไปพร้อมกัน และด้านภาษาเพื่ออาชีพ/เชิงวิชาการ : ควรสนับสนุนการสื่อสารอย่างมีเหตุผลและมีการหยิบยกหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือ ตลอดจนมีการแทรกประเด็นทางสังคม

และวัฒนธรรมที่มีลักษณะจำเพาะผ่านภาษา 3) สาขาประวัติศาสตร์ ด้วยการปรับทิศทางสาขาประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับโลกยุคปัจจุบันมากขึ้น โดยการเสริมเนื้อหาเชิงดิจิทัล พร้อมทั้งควรพัฒนาการเรียนการสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ ที่ต้องเข้าใจเงื่อนไขและบริบททางประวัติศาสตร์เชิงภูมิภาคประกอบไปด้วย 4) สาขาวรรณคดี ด้วยการปรับทิศทางสาขาวรรณคดีร่วมกับมิติมนุษย์ในโลกยุคดิจิทัล มิติการรวมกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ และมิติการพัฒนาทักษะของผู้เรียนที่มุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้มากขึ้น 5) สาขาศิลปะ ด้วยการปรับทิศทางสาขาศิลปะ จากการนำเทคโนโลยีเพื่อจัดการข้อมูลในรูปแบบใหม่ และการผนวกกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้อยู่ในรูปแบบสหวิทยาการมากขึ้น ตลอดจนมีการฝึกทักษะความคิดสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน

จากการศึกษามนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 : วิเคราะห์เนื้อหาและทิศทางในหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในครั้งนี้ สามารถอภิปรายถึงความสำคัญของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษ 21 ทั้ง 5 สาขา ไม่ว่าจะเป็น สาขาปรัชญาและศาสนา สาขาภาษา สาขาประวัติศาสตร์ สาขาวรรณคดี และสาขาศิลปะ ที่เปลี่ยนผ่านสู่การประยุกต์นำเทคโนโลยีมาตอบสนองวิถีชีวิตของมนุษย์และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดการเคลื่อนย้ายทั้งจาก ผู้คน ข้อมูลข่าวสาร และสินค้า ซึ่งส่งผลให้หลักสูตรอาณานิคมศึกษาต้องหลุดพ้นจากกรอบการศึกษาขอบเขตความเป็นชาติหรือเส้นแบ่งเชิงพื้นที่ เพื่อมุ่งสู่อาณานิคมศึกษาข้ามพรมแดนหรืออาณานิคมศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งสอดคล้องกับพลวัตภายนอกที่มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตรด้านมนุษยศาสตร์ในกรอบของอาณานิคมศึกษาควรมีการพิจารณาให้สอดคล้องกับทิศทางและวิสัยทัศน์ของสถาบันการศึกษาตลอดจนทิศทางการพัฒนาของประเทศ เพื่อรรถประโยชน์ไม่เพียงในแวดวงวิชาการ (อาทิ การส่งเสริมการสร้างทฤษฎีหรือแนวคิดทางอาณานิคมศึกษาแบบใหม่ที่อาจจะมีแตกต่างจากแนวคิดกระแสหลักจากสหรัฐอเมริกาหรือตะวันตก) แต่ยังส่งผลต่อการพัฒนาบัณฑิตหรือทรัพยากรบุคคลอันเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ (อาทิ การเน้นการปรับตัวในการพัฒนาศาสตร์ที่มุ่งเน้นสู่การปฏิบัติหรือการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ในศตวรรษที่ 21 โดยมีมนุษยศาสตร์เป็นหนึ่งในกลไกหลักในการช่วยพัฒนาผู้เรียน) ทั้งนี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่าแนวทางการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และอาณานิคมศึกษาในแต่ละแห่งย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมของสถานที่นั้น ๆ

งานวิจัยดังกล่าวสามารถนำไปใช้ประกอบการพัฒนาหลักสูตรอาณานิคมศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้ต่าง ๆ และทักษะในการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งถัดไป 1) ด้านนโยบาย ควรมีการพิจารณาเจาะลึกถึงนโยบายหรือกระแสภายในภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งหรือกลุ่มประเทศใดประเทศหนึ่งให้มากขึ้น เพื่อช่วยระบุทิศทางขององค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ให้สอดคล้องตามแต่ละภูมิภาคอย่างเหมาะสม 2) ด้านปฏิบัติการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของแต่ละ

หลักสูตรย่อมมีทิศทางที่แตกต่างไปตามแต่ละภูมิภาค ดังนั้นผู้สอน ผู้เรียน และผู้พัฒนาหลักสูตร จึงควรติดตามและศึกษาพลวัตในแต่ละภูมิภาคและโลกอยู่ตลอดเวลา พร้อมทั้งทำความเข้าใจต่อกระแสความเคลื่อนไหวที่มีผลต่อทิศทางหลักสูตรที่ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงตามพลวัตของสังคม 3) ด้านวิจัย ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบหลักสูตรอาณานิคมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทยกับสถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศ เพื่อให้เห็นมุมมองทั้งในเชิงวิจัยและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร ที่ย่อมมีผลต่อการทิศทางของหลักสูตรอาณานิคมศึกษา 4) ด้านองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ ควรมีการศึกษาสถานภาพและทิศทางของหลักสูตรในรายวิชาสังคมศาสตร์ของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาเพิ่มเติม และ 5) ผลลัพธ์การเรียนรู้ ควรมีการศึกษาการปรับตัวของหลักสูตรอาณานิคมศึกษาหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งเป็นกรณีศึกษาโดยเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ (outcome-based Education) ในเชิงปฏิบัติมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง/References

- กฤษฎา สมุทรสาคร. (2557). การวิจัยทางมนุษยศาสตร์: แนวหน้ากับชายขอบ. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ครั้งที่ 1* (น. 207-239). มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). รายงานวิจัย เรื่อง รูปแบบ และ แนวทางการจัดการศึกษา ศิลปศาสตร์ (*Liberal Arts Education*) ใน สถาบันอุดมศึกษาไทย. ผู้แต่ง.
- เกตุขพรรณ คำพุฒ. (2562) ฐานคิดว่าด้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา: การปะทะสังสรรค์ระหว่างสารัตถนิยมและสากลนิยมสู่ขอบข่ายภูมิทัศน์ทางปัญญา สัรวจองค์ความรู้ด้านไทยศึกษา. *วารสารวิทยาศาสตร์สาขาสังคมศาสตร์*, 40, 783-793.
- คณะกรรมการการการศึกษาและการกีฬา สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2559). รายงานการพิจารณา ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดอาณานิคมศึกษา (*Area Studies*) ของสถาบันอุดมศึกษา. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์. (2560). *มนุษยศาสตร์ดิจิทัลคืออะไร*. <https://www.arts.chula.ac.th/~pgateway/Arts100/id-4.html>
- ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล. (2559). *อาณานิคมศึกษา: แนวคิด วิธีวิทยา และทิศทางการพัฒนา*. โครงการลำนาคติศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธิตี สุวรรณทัต. (2561). มนุษยศาสตร์ดิจิทัล บทความปริทัศน์. *วารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 15(2), 68-105.
- นายเกษมคุมขุมขุดมศึกษาสาขาไม่มีงานทำ. (24 มกราคม 2561). *คมชัดลึก*. <https://www.komchadluek.net/kom-lifestyle/310530>.
- ประทีป ฉัตรสุมางค์, วุฒินันท์ กันทะเตียน, และ ภัทริยา กิจเจริญ. (2556). ทิศทางการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ในทศวรรษหน้า. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 2(2), 79-95.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2558). ปริศนาอุษาคเนย์: การเมืองและพลวัตของอาณานิคมและอาณานิคมศึกษา. *อาเซียนปริทัศน์*, 1, 1-36.
- ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558. (7 ตุลาคม 2558). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 132 ตอนพิเศษ 295 ง. หน้า 10. https://acrdu.ac.th/course/documents/1.1/criterion_b58.PDF
- มนตรี กรรพุมมาลย์. (2561). อาณานิคมศึกษา : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. *วารสารโพธิวิสัย*, 2(1), 7-19.

- หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมกาใช้สังคมศาสตร์อเมริกันเป็นเครื่องมือ?!. (24 ธันวาคม 2564).
ศิลปวัฒนธรรม. https://www.silpa-mag.com/history/article_79791
- สถาบันอาณานิคมศึกษา. (2558). *ความเป็นมาของสถาบันอาณานิคมศึกษา*. <https://tiara-tu.ac.th/site/aboutHistory>
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2561). *สถิติอุดมศึกษา 2558-2560*.
https://planning2.mju.ac.th/goverment/20111119104835_planning/Doc_25620205155335_57733.pdf
- สิริจิตต์ เดชอมรชัย. (2564). *การจัดการเรียนรู้ภาษาฝรั่งเศส: ทบทวน ทิศทาง ทำทนาย*.
 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- อภิภา ปรัชญพฤทธิ. (2555). *หลักสูตรและการเรียนการสอนอุดมศึกษา: พาราไดม์และวิธีปฏิบัติ*. อินทภาษา.
- อุทัย ดุลยเกษม. (2561). *อนาคตของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในสังคมไทย*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 10(1), 1-18.
- Ahram, I. A. (2011). The theory and method of comparative area studies. *Qualitative Research*, 11(1), 69-90.
- Hanh, T. T. (2020). Experiences in area studies around the world. *American Research Journal of Humanities & Social Science (ARJHSS)*, 3, 31-34.
- Hoffmann, B. (2015). *Area studies*. <https://www.britannica.com/topic/area-studies>
- Sil, R. (2020). *The survival and adaptation of area studies*. <https://sk.sagepub.com/reference/the-sage-handbook-of-political-science/i1928.xml>